

Универзитет Св. „Кирил и Методиј“ - Скопје

Филозофски факултет - Скопје

Институт за Безбедност, Одбрана и Мир

Последипломски студии по одбрана

МАГИСТЕРСКИ ТРУД

**Улогата на НАТО во манаџирањето на кризите: научени лекции од Западен
Балкан**

Ментор:

Проф. Д-р Марина Митревска

Изработил:

Игор Ангеловски

Скопје, Декември, 2015 година

СОДРЖИНА

ВОВЕД	4
ГЛАВА I КРИЗА И КРИЗЕН МЕНАЏМЕНТ	7
1. Теоретски аспекти на Кризниот Менаџмент: поим и значење	7
1.1. Дефинирање на кризата	7
1.2. Дефинирање на кризна состојба	11
1.3. Карактеристики на кризата.....	19
1.4. Референтни точки на кризата.....	20
1.5. Типологија на кризата.....	21
1.6. Динамика на кризата.....	22
2. Дефинирање на кризниот менаџмент	24
2.1. Задачи на кризниот менаџмент.....	31
2.2. Видови на кризен менаџмент.....	33
3. Организациска поставеност на системот за управување со кризи во Република Македонија	35
4. Менаџирањето со кризи наспроти превенцијата на конфликти.....	41
ГЛАВА II НАТО И КРИЗНИОТ МЕНАЏМЕНТ	52
1. Поим и значење на НАТО Алијансата.....	52
2. Историска еволуција на НАТО од време на Студената војна до денес.....	55
3. Цели и функции на НАТО	58
4. Организациска поставеност на НАТО	61
5. Креирање на политика и донесување на одлуки од страна на НАТО	71
6. Современи предизвици на НАТО поврзани со кризниот менаџмент.....	76
ГЛАВА III ОПЕРАЦИИ ЗА КРИЗЕН МЕНАЏМЕНТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА: НАУЧНА ЛЕКЦИЈА	80
1. Прва операција: Суштинска жетва.....	84

2. Втора операција: Килибарна лисица.....	87
3. Трета операција: Сојузничка хармонија	91
4. Мировни Мисии во Босна и Херцеговина и Косово	93
4.1. Мирована мисија АЛТЕА во Босна и Херцеговина.....	93
4.2. Мировна мисија во Косово.....	96
ЗАКЛУЧОК	99
ПРИЛОЗИ	102
СПИСОК НА ТАБЕЛИ	102
СПИСОК НА СЛИКИ	102
РЕФЕРЕНЦИ	103
КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА.....	105

ВОВЕД

Времето во кое живееме денес се карактеризира со голема динамика и изразена глобализација во комуникацијата и движењето на луѓето низ целиот свет. Притоа современата цивилизација се соочува и со големи предизвици, кои се почесто ги загрозуваат мирот и стабилноста на државите. Различниот склоп на народи, нивната мултидимензионалност и комплексност претставуваат основа за појава на кризи и дефинирање на начини за менаџирање на истите. Во контекст на тоа, се повеќе се потенцира улогата на меѓународните организации кои треба да овозможат поурамнотеженост и рамноправност на луѓето. Самиот тој процес ја засилува улогата на НАТО Алијансата, и тоа не само како заедница на заемно прифатени и поделени вредности, туку и како сојуз кој заеднички ги дели одговорностите на безбедноста и стабилноста.

Карактеристично е да се напомене дека, на глобално ниво се повеќе се соочуваме со нетрадиционални видови и форми на ризици, како што се тероризам од светски размери, трговијата со дрога, оружје и луѓе, опасности од употреба на оружје за масовно уништување како и голем број на меѓуетнички тензии. Оттука, НАТО како организација која ја поврзува безбедноста на глобално ниво, има цел да обезбеди синергија меѓу државите преку стандардизација на безбедносните сили, иако мора да се потенцира дека секоја држава гради сопствена национална безбедносна компонента согласно своите потреби.

НАТО Алијансата мора постојано да врши модернизација и реструктурирање на воените сили со цел да се соочи со предизвиците кои произлегуваат. Поради тоа, се повеќе се зголемува нејзината мобилност и флексибилност и станува еден од клучните актери при менаџирањето со кризите кои се почесто се појавуваат. Тргнувајќи од тие аспекти, НАТО може да се дефинира како значаен меѓународен и мултилатерален актер, кој во современи меѓународни односи претпоставува двигател за решавање на проблемите. Во услови кога сите демократски системи се декларирале за либерална демократија и пазарно стопанство, се наметна императивот за приспособување на евроатлантската безбедносна архитектура кон новиот меѓународен контекст. Исто така, Алијансата овозможува реструктурирање во полза на поголема функционалност, и треба да одговори на глобализацијата и зголемената интердепенденција во светот како еден нов предизвик. (Ружин, 2010:7)

Карактеристично е да се напомене и фактот што НАТО во современи услови е оптоварена со поголем број прашања поврзани со активноста на НАТО во современите меѓународни односи, анализата на досијата во чие решавање се ангажирани силите на Алијансата, во борбата против тероризмот и управувањето со кризите (Косово, Авганистан, Ирак), прашањето за медитеранскиот дијалог, миграциите и сл. (Ружин, 2010:7)

Во однос на нејзиното влијание на Западен Балкан, карактеристично е да се напомене дека во изминатите децении, ефикасноста на Алијансата се должи на придонесот кој го има во надминувањето на вештачката поделба на Балканот, како и непријателствата и антагонизмите на студената војна. Значењето на НАТО на Западен Балкан и грижата за намалување на регионалните конфликти и закани кои претставуваат предизвик, пред се како посебен актер на оваа студија посветена на НАТО во современите меѓународни односи, фигурира и Република Македонија, нејзините дведецениски успешно изминати меандри низ безбедносните предизвици.

Земјите од Западен Балкан во рамките на сопствените можности, постојано ја следат динамиката на случувањата во оваа област и се трудат да сатанат членки на НАТО. Во таа насока во континуитет преземаат нормативни, организациски и институционални мерки и активности, со цел да изгради современ и одговорен систем кој ќе обезбеди високо ниво на сигурност на своите граѓани.

Со ова истражување ќе се направи обид да се дојде до нови сознанија и потенцирање на некои предходни, за кои се смета дека претставуваат појдовна точка за решавање на оваа проблематика. Во принцип, самото значење на НАТО во процесот на управување со кризи е комплексно и мултидимензионално, но тоа претставува предизвик за Република Македонија, Босна и Херцеговина, Србија и Црна Гора кои се стремат да влезат во Алијансата.

Круцијално е да се напомене придонесот на НАТО во Босна и Херцеговина и Косово кои се соочуваа со големи мултиетнички тензии. Овие две држави се примери кои потенцираат дека НАТО може да реагира било каде во светот, брзо и ефикасно со проекција на огромна воена моќ(покрај останатите мерки) и да помага при разрешување на конфликт.

Заради вака комплексната улога на НАТО во менаџирањето со кризата на Западен Балкан, со право може да се напомене дека Република Македонија, Босна и Херцеговина, Србија и Црна Гора настојуваат да се држат во чекор со земјите членки, преземајќи ги сите потребни мерки за имплементација на кризниот менаџмент во спроведувањето на политиките за превенција и намалување на ризиците од несреќи, како и обезбедување на услови за мирен и безбеден просперитет на своите граѓани.

Тргувајќи од тоа, целта на овај труд е утврдување на улогата на НАТО во менаџирањето со кризи на Западен Балкан. Тоа пред се се набљудува низ призмата на бирократските процедури и прагматичните воени операции во овај регион, каде што, на управувањето со секоја поединечна криза и се придава посебен белег. Ова воедно претставува предизвик за функционирањето на мултилатералните организации, како што е НАТО. За исполнување на целите на оваа проблематика се применува аналитички пристап, пропратен со индуктивни и дедуктивни методи кои ја дефинираат композицијата на овај труд, кој што покрај воведот и заклучокот, составен е уште од три комплексни целини.

Во првата целина, насловена како "Криза и Кризен менаџмент", главен акцент се става на теоретските аспекти на кризниот менаџмент, неговиот поим и значење, за потоа вниманието да се насочи на видовите на кризен менаџмент, улогата на системот на управување со кризи во рамките на кризниот менаџмент, како и менаџирањето со кризи наспроти превенцијата на конфликти.

„Нато и кризниот менаџмент,“ е втората целина каде главен акцент се става на поимот и значењето на НАТО Алијансата, неговата историска еволуција од време на Студената војна до денес, целите и функциите на НАТО, како и организациска поставеност, начинот на креирање на политиката и донесувањето на одлуките од страна на НАТО. Посебно внимание се посветува и на современите предизвици на НАТО поврзани со кризниот менаџмент.

Третиот дел се однесува на „Операции за кризен менаџмент во Република Македонија,“ каде што посебен акцент се става на неколку битни операции во поновата историја на Република Македонија, а тоа се операциите „Суштинска жетва,“ „Килибарна лисица,“ и „Сојузничка хармонија,“.

ГЛАВА I

КРИЗА И КРИЗЕН МЕНАЏМЕНТ

1. Теоретски аспекти на Кризниот Менаџмент: поим и значење

1.1. Дефинирање на кризата

Кризите отсекогаш биле составен дел на човечката цивилизација. Тие се резултат на несреќи и катастрофи и имаат драматично влијание на општеството и на формирањето на однесувањето на луѓето. Ова особено се однесува на природните катастрофи, индустриските и нуклеарните инциденти, лабораториските експерименти кои излегуваат од контрола како и немирите и другите социјални конфликти, терористичките напади на истакнати лидери и сл. Во тој контекст може да се потенцира дека кризите се апстрактни концепти за конкретни настани кои одредена заедница, нација или целиот свет, можат многу бргу да ги турнат во состојба на хаос. (Galbraith, 2010:27) Овие реални и разурнувачки настани претставуваат предизвик за општествените, политичките и управувачките елити, и ја доведуваат во прашање филозофската, социјалната и моралната природа на политичките лидери, општествената и светската заедница, предизвикувајќи промени чиј што интензитет порано бил незамислив. (Шопор, 2010:7)

Под криза вообичаено се подразбира непредвиден, неочекуван настан кој со својата содржина сериозно го загрозува угледот на државата, политичката партија, институцијата, личноста и сл., предизвикувајќи стрес кој се манифестира со несигурност и несекојдневно однесување. (Tomić, Milas, 2010:137) Поради стравот од можните негативни последици од кризата, вниманието е насочено кон ново настаната ситуација, што негативно се рефлектира на вообичаените активности. Самата појава на криза може да биде резултат на познати и непознати, неконтролирани причини, но и резултат на немарност и незнаење.

Етимолошки кризата потекнува од грчкиот збор „krisis“. Во лексиконот се понудени две дефиниции за зборот „криза“ и тоа во позитивна конотација претставува еден степен во низата на случувањата, кои се одлучувачки за иднината, и кои можат да доведат до промени на подобро или на полошо, со еден збор „криза“ значи пресвртница. Додека пак, во „негативна конотација“ се дефинира како состојба на нестабилност, како на пр. во економијата, општеството, политичките или меѓународните односи, по што доаѓа до пресврт. (Митревска, 2015:23)

Во American Heritage Dictionary пак, се понудени две други дефиниции за кризата. Според првата, криза е критичен или одлучувачки степен (место, точка) или ситуација, односно точка на пресврт. А според втората, криза значи нестабилна состојба, во политички, општествени или економски работи, со ненадејна или одлучувачка промена. (Митревска, 2015:23)

Кризата може да се дефинира како национална или меѓународна состојба кога постои загрозување на основните вредности, интереси и цели. (Azar, 2001:32). Или пак, зборот „криза“ во прв момент асоцира на природна катастрофа или на катастрофа предизвикана од антропогениот фактор, во кој случај менаџерите би имале задача да управуваат со кризата многу бргу и во корелација со нивната секојдневна област на одговорност. (Митревска, 2015:23)

Кризата може да биде разбрана и како национална или како меѓународна состојба во која има третирање на примарно вреднувани интереси или целини на партиите што се инволвирани. (Митревска, 2015:23) Во таа носка, кризата може да се дефинира и како сериозно искривување на основните елементи на општеството, или влијание на основните вредности и стандарди на општеството.

Кризата може да се дефинира како „национална или меѓународна состојба кога постои загрозување на основните вредности, интереси и цели“. Според Вебстер, кризата се дефинира како: „Пресвртница кон подобро или полошо“, како „решавачки момент“, или „клучијално време“, или пак како „ситуација која ја достигнала критичната фаза“. Притоа може да се напомене дека кризата е нестабилно време или состојба на збиднување во која претстои решавачка промена... со различна можност на високо посакуван и крајно позитивен исход. Исто така, Вебстер потенцирал дека „секој кој може да ја предвиди и планира кризата-пресвртницата во неговата работа

или личен живот, има многу поголеми шанси да ги претвори во капитал тие можности, наспроти некој кој дозволува кризата да го затекне неподготвен". (Митревска, 2015:24)

Во теоријата и практиката кризата се дефинира и како несакана неизвесност и ризик кој треба да се спречи, бидејќи таа го прекинува нормалниот тек на дејствување и влијае на целиот систем (државата, заедницата, организацијата), загрозувајќи ја суштината на неговото опстојување. (Шопор, 2010:26)

Иако постојат голем број на дефиниции за кризата, заедничко за сите е тоа што таа претставува голема закана со негативни последици. Имено, современите кризи се процеси кои се одвиваат непредвидливо, ги карактеризира сложеност, меѓузависност и политизација, па затоа со право се констатира дека секоја идна криза е секогаш различна од претходната. Во таа насока, кризите се повеќе ја менуваат својата форма, стануваат сè посложени и сè повеќе меѓусебно поврзани. Дури може да се каже дека, кризите стануваат ендемична (внатрешна) карактеристика на современите општества. (Томić, 2007:140) Оттука, современото сфаќање на кризата е сериозен предизвик за базичната структура, фундаменталните вредности и норми на заедницата и општеството како целина.

Постојат огромен број причини за појава на кризи, особено по Втората светска војна, но тие во основа можат да се подведат под единствен заеднички именител, а тоа е прераспределбата на политичката, економската и воената моќ, што доведува до нова констелација на силите и на односите во Европа и пошироко. Ваквата редистрибуција на односите неминовно ја изострува стратегиската позиција на земјите, која резултира во кризи. Во тој контекст, се смета дека теоретскиот пристап кон кризите треба да разреши на три дилеми, и тоа:

Прво, во однос на проблемот или неговото дијагностицирање, неопходно е да се дефинира нивото на односот помеѓу мирот и конфликтот, односно од траен мир до војна.

Второ, да се издиференцира стратегијата за справување со кризите, со влезни решенија и средства за дејствување како и со јасна излезна стратегија.

Трето, да се проценат способностите или капацитетите на националната стратегија за справување со проблемот кој што продуцира криза и да се лоцира нивото на ангажирање на меѓународните организации. (Митревска, 2015:25)

Карактеристично е да се напомене дека во оваа релација, сериозно се наметнува прашањето на расположливоста со релевантни стратегии и средства, односно валидноста на традиционалните пристапи кон заканите за мирот и безбедноста и барањето комплексен одговор што можеби ги надминува расположивите капацитети.

Значајни се показателите од истражувањето на однесувањето во меѓународните кризи, кои што нудат дефинирање на меѓународната криза, како секвенца од интеракциите помеѓу владите на две или повеќе суверени држави во сериозен конфликт, помал по обем, но кој вклучува перцепција на висока опасност. Поради тоа, во теоријата и практиката се почести се дебатите во однос на тоа дали кризата која е предизвик за националната безбедност може да се анализира во контекст на теоријата на меѓународна криза. Имено, кризата за националната безбедност е надворешно-политичка криза во која заканата е примарно насочена кон една држава. Притоа, во таква ситуација промените во внатрешното или надворешното опкружување на државата од страна на највисоките државни актери може да се перципира од следните аспекти:

- ✓ закана за една или повеќе темелни вредности на државата;
 - ✓ кусо време за одговор на заканата;
 - ✓ зголемена веројатност за започнување на вооружени непријателства и војна.
- (Митревска, 2015:25)

Во првиот случај може да се напомене дека се присутни сите елементи на надворешно политичката криза. Во следниот случај, државата е централен објект на надворешно-политичката криза, каде се јавуваат низа специфичности, како во однос на перцепциите на оние кои се во процесот за донесување на одлуки, така и во однос на

начинот на кој тие решаваат во комплексни ситуации на неизвесност и перцепирана ескалација или деескалација на заканата. Од овој аспект, одложеното или ненавременото и несоодветното реагирање со техники на кризниот менаџмент води кон пропуштање на можноста за спречување на ескалација на кризата.

Третата ситуација резултира со ескалацијата која е резултат на нагорна промена, односно перцепција и сфаќање за зголемена веројатност од предизвикување војна. Од оваа состојба како ерупција произлегува надворешно-политичка/воено-безбедносна криза.

Карактеристично е да се напомене дека надворешно-политичката криза може да предизвика, односно да биде тригер и на меѓународна криза. Проблемот на кризата може да се постави и во контекст на теоријата на етничкиот конфликт, на тој начин што појасно ќе се покажат потенцијалите на етно политичка мобилизација за предизвикување на конфликт или развој на криза.

1.2. Дефинирање на кризна состојба

Кризната состојба, како состојба е предизвикана од ризици и опасности кои можат да ги загорзат доброта, здравјето и животот на луѓето и животните, како и безбедноста, за чија превенција или справување е потребна употреба на поголем обем на ресурси.

При дефинирање на кризната состојба, неминовно е да се издиференцираат објективните и субјективните димензии, кои поексплицитно ќе ја дефинираат самата кризна состојба. Имено, објективните димензии го одредуваат текот на кризната состојба, пред сè, социјалниот процес, а субјективните димензии ја перцепираат социјалната заедница погодена со кризата.

Во пракса најчесто не е лесно да се повлечат прецизни граници помеѓу објективните и субјективните димензии, токму затоа што кризната состојба е исклучително „психосоцијален процес“, во кој што објективните и субјективните фактори се испреплетуваат, што често не е можно ниту потребно, прецизно да се одреди местото на секој од нив. Од друга страна, субјективните димензии на кризната

состојба за разлика од објективните димензии многу потешко можат да се дефинираат, опишат и „дофатат,, (Luecke, 2005:106)

Како најзначајни објективни димензии на кризната состојба може да се истакнат следните:

- ✓ бројот на загрозени лица;
- ✓ бројот на жртви;
- ✓ материјалната штета;
- ✓ настанување на кризната состојба;
- ✓ траење на кризната ситуација;
- ✓ виталните точки на социјалниот систем;
- ✓ степенот на антикризна организираност;
- ✓ брзината на реагирање во кризна ситуација. (Zvonarević, 1989: 684)

Бројот на загрозени лица, воедно е бројот на објективно загрозени лица, без оглед на тоа дали тие своја загрозеност ја доживуваат субјективно или објективно. На пример, никој не знае дека е загрозен од земјотрес се додека земјата не се затресе, или од сообраќајна несреќа се додека таа не се случи. Но, има и обратни ситуации – луѓето се чувствуваат субјективно загрозени, иако објективно не се. Исто така, има и ситуации кога објективната и субјективната загрозеност меѓусебно се поклопуваат, на пример, при поплава која се заканува. Бројот на загрозени лица зависи од густината на населението и големината на територијата што е загрозена. Кај поголемиот број кризни состојби тој објективен критериум е сосем соодветен. На пример, ако се сруши авион со 200 патници, тоа несомнено е сообраќајна катастрофа, но би било чудно да се смета густината на патниците во авионот.

Од друга страна бројот на жртви е најважната димензија на кризната состојба, бидејќи токму човечките жртви ја прават некоја криза полесна или потешка. Во теоријата и практиката постојат повеќе категории на жртви.

Првата категорија се директните жртви на кризата – физичките жртви, мртвите и ранетите. Понатаму, тука се жртвите кои само претрпеле психолошка штета – не се ранети, но изгубиле некого (загинат, ранет, исчезнат), роднина или пријател. На крај,

жртвата може да претрпи само материјална штета – загуба на домот, станот, парите и сл. Се разбира, не се ретки ни жртвите кои претрпеле повеќе штети истовремено – и физичка, и психолошка и материјална.

Втората голема категорија на жртви се индиректните жртви на кризната состојба, односно сите лица кои претрпеле некоја штета поради кризата, а не биле на погоденото подрачје. Меѓу нив ретки се физичките жртви, но затоа се бројни психолошките жртви, а многу често има и материјалните штети.

Битна димензија на кризната состојба е бројот на директни и индиректни жртви бидејќи интересот на пошироката општествена заедница за кризната ситуација е речиси директно пропорционален на бројот на жртвите, а посебно на бројот на загинати луѓе. На пример, ако во сообраќајна несреќа загине еден човек или двајца, за тоа ќе бидат напишани само неколку редови во весниците, а на телевизија нема да стане ни збор. Но, ако загинат педесет, сто или повеќе луѓе (авионска, железничка катастрофа), не само што за тоа ќе се пишува во сите весници на првите страници и ќе се објави на телевизија, туку и на местото на настанот ќе излезат и одредени политички лидери, ќе одржат комеморативна седница итн.

Материјалната штета е многу важна димензија на кризната состојба. Таа ги опфаќа не само оние кои директно се погодени од кризната состојба, туку, повеќе или помалку, и потесната и пошироката општествена заедница. Тоа особено се однесува на големите природни катастрофи, како земјотресите и поплавите, кога за отстранување на материјалната штета е потребно вложување на големи средства. Дел од тие средства обично се даваат на непосредно погодените поединци, но голем (или поголем) дел се троши на санирање на комуналните, стопанските и јавните објекти потребни за нормално функционирање на погодената општествена заедница.

Настанувањето на кризната состојба може да биде ненадејно, неочекувано, или постепено и релативно точно предвидено, што зависи од карактеристиките на причинителите. Сепак, исти причинители нема да предизвикаат кризна состојба со еднаков интензитет и кога е очекуван или ненадеен, при што добро се гледа разликата помеѓу причината за кризата и самата криза. Најдобар пример за тоа се кризните состојби предизвикани од големите напади на бомбардерите на градовите на завојуваните земји во Втората светска војна. Додека првите, неочекувани авионски напади во почетокот на војната предизвикуваа тешки кризни ситуации во сите

завојувани земји, подоцна, кога таквите напади станаа очекувана, секојдневна појава, кризната состојба речиси и не избиваше, бидејќи виталните антикризни механизми, кои во меѓувреме ги развиле сите завојувани страни, мошне делотворно ги сузбиваа.

Траење на кризната состојба е исто така објективна димензија која по правило не се поклопува ни со траењето на дејствувањето на причинителот на кризата, ни со дејствувањето на колективниот стрес, кои се непосредна психосоцијална причина за кризната состојба. Кризната состојба редовно трае подолго од двата агенси кои ја предизвикале. На пример, траењето на земјотресот, значи првиот причинител за кризата, се мери со секунди, траењето на колективниот стрес што го предизвикал земјотресот се мери со минути и часови, а траењето на кризата која избива како нивен резултат се мери со денови, недели, месеци, па и години.

Поради тоа, во анализата на текот на кризната состојба се разликуваат три фази:

Предкризна фаза е време кога кризната состојба се уште не се појавила, но многу елементи на таа фаза се битни за она што ќе се случи во подоцнежните фази. Притоа се мисли, пред сè, на антикризната организираност на одредена општествена заедница, бидејќи од неа во голема мерка ќе зависат подоцнежните кризни случувања. Кризната фаза почнува со избивање на колективен стрес, и обично нејзиниот интензитет во тој момент е максимален. Тогаш може да се зборува за прва етапа на кризната фаза, бидејќи во тие први минути и часови всушност постои своевиден кризен шок, кога функционирањето на социјалниот систем на погодената општествена заедница речиси е парализиран.

После тоа следи етапата на кризна адаптација, време кога погодените поединци и заедницата во целина почнуваат да реагираат со своето однесување во согласност со настанатата состојба. Не може да се предвиди колку ќе трае кризната адаптација, бидејќи тоа зависи од интензитетот на колективниот стрес, антикризната организираност и низа други фактори. Крајната адаптација постепено преминува во трета етапа на кризната состојба а тоа е смирување на кризната состојба. Оваа фаза е кога погодената заедница веќе успеала да се реорганизира, а животот во глобала се нормализира. Посткризна фаза е период, често доста долг, во текот на кој се обновуваат уништените и оштетените социјални односи, се отстрануваат материјалните штети, се остваруваат плановите за понатамошен развој на погодената заедница.

Разликувањето на разни фази и етапи во временскиот период на кризната состојба има големо значење, бидејќи однесувањето на луѓето многу се разликува во одделни фази: од речиси рефлексно однесување во моменти на кризниот шок (кога и индивидуите и заедницата дејствуваат согласно на индивидуалните и социјалните рефлексии), до средно реагирање со помош на воспоставени и традиционални, или новонаформирани социјални механизми и институции. (Шопор, 2010:27)

Витални точки на социјалниот систем се исто така значајна објективна карактеристика на кризната состојба која го претставува степенот во кој во моментот на избивање на кризата се разорени (или сочувани) виталните точки на социјалниот систем на погодената општествена заедница. Кога се зборува за витални точки, се мисли, пред сè, на центрите на главните антикризни општествени служби (цивилната заштита, пожарникарите, здравствените служби, војската, полицијата и друго), потоа центрите на информативна комуникација (телефонски, телеграфски, радиоврски и други), центрите за патни комуникации (железницата, автобуските станици, аеродромите и друг), центрите за енергетика (електричните центри, гасоводите и слично). (Шопор, 2010:27). Всушност, витални центри се оние кои го обезбедуваат, пред сè, физичкиот опстанок на погодената општествена заедница, а со тоа и нејзиниот опстанок како социјална единка и социјален систем. Значи, виталните центри обезбедуваат, од една страна, непосредна интервенција за спасување на човечки животи и материјални добра, а од друга страна, контакт со надворешниот свет, односно со пошироката општествена заедница на која и припаѓа кризното подрачје и од кое погодената заедница очекува помош и поддршка.

Значи, очигледно е дека степенот на сочуваност на виталните точки на социјалниот систем е битен елемент во секоја кризна состојба, од кој зависи (особено во првата фаза на развој на кризата) ефикасноста на реагирањето на социјалниот систем на погодената општествена заедница на кризната состојба.

Степен на антикризна организираност се однесува на фактот што секоја современа социјална заедница ги поседува, главно, сите основни општествени служби (виталните точки на социјалниот систем), што кои се битни за успешно реагирање во кризна состојба. Но, голема е разликата помеѓу одделни општествени заедници со оглед на тоа во која мерка нивните општествени служби се подготвени за акција во случај на кризна состојба. Со други зборови, две социјални заедници кои имаат објективно исти

антикризни потенцијали можат во голема мерка да се разликуваат во степенот на својата антикризна организираност. Онаа заедница која своите служби однапред ги има организирано и подготвено за секоја кризна состојба, неспоредливо полесно ќе ја дочека и преброди секоја криза од онаа заедница која не е антикризно организирана. Сепак, постоењето на антикризни организации автоматски не значи и подобра антикризна организираност. Имено, во одредена општествена заедница можат да постојат добри општествени служби, кои со оглед на своите потенцијали се способни да се спротивстават на секоја кризна состојба, но ако нивната подготвеност и спремност за антикризно дејствување е слаба или никаква, тогаш вистинската антикризна организираност на општествената заедница ќе биде слаба или никаква.

Слично како и воените организации, антикризните организации мораат да бидат, пред сè, свесни за своите антикризни задачи и потенцијали и постојано да вежбаат за такви состојби. Притоа потребно е да се напомене дека ниту еден фактор не може така успешно да го спречи кризниот шок или барем да го сведе на минимум негово траење, како степенот на антикризна организираност на одредена општествена заедница.

Брзината на реагирање во кризна состојба пак, е брзина на реагирање која е поврзана со степенот на антикризна организираност на општествената заедница. Карактеристично е да се напомене дека брзината зависи од степенот на организираност во некоја заедница или на поединецот. Тука треба да се разликуваат индивидуални и социјални реакции. Индивидуалните реакции се реакциите на секој поединец - неговата снаодливост, присебност, храброст односно, неговиот индивидуален кризен рефлекс, кој што е фактор кој може да го спаси и во најтешки ситуации. А од друга страна, социјалните реакции на погодената социјална заедница овозможуваат да се зборува за социјална кризна која е рефлексивна на социјалната заедница (семејството, соседството, населбата и сл.).

Покрај објективните, посебно внимание се посветува и на субјективните димензии на кризната состојба, кои можат да се набројат како:

- ✓ Големината на доживеан стрес;
- ✓ Проценка на сопствена ситуација;
- ✓ Проценка на ситуација во потесната околина;

- ✓ Проценка на ситуација во пошироката околина;
- ✓ Социјална клима;
- ✓ Јавно мислење. (Шопор, 2010: 29)

Првата субјективна димензија се однесува на доживеваниот стрес од секој земјотрес, поплава или налет на бомбардер, што предизвикува колективен стрес, а потоа и кризна состојба. Објективно, тоа е еднаков стрес за сите оние кои со него се загрозувани или погодени, но, сепак начинот на кој некој субјективно ќе ја доживее таа објективна состојба, зависи од низа специфични, субјективни карактеристики на поединецот. Некои од тие карактеристики се детерминирани од психофизичката конституција на поединецот (структурата на неговиот нервен систем, општата физичка и психичка кондиција и слично), други се условени од знаењето и искуството на поединецот (оној што преживеал земјотрес или бомбардирање поинаку реагира на истата состојба од оној кој не го доживеал), а некои се плод, помалку или повеќе, на случајни околности.

Проценка на сопствената состојба е исто така субјективна димензија на луѓето кои различно доживуваат еден ист стрес. Фундаментална психолошка законитост на луѓето е да не реагираат на објективната состојба согласно на нејзините објективни карактеристики, туку во согласност со сопствената перцепција на состојбата. Поради тоа, токму субјективната проценка на сопствената состојба на секој поемец во иста состојба е основа за негово реагирање. Ако таа проценка е, условно кажано, песимистичка, односно ако поединецот својата состојба ја доживува како тешка или трагична, неговата реакција редовно ќе биде неадекватна, ќе се однесува пасивно и апатично. Доколку поединецот сопствената состојба ја доживува оптимистички, неговата реакција, исто така, нема да биде адекватна на објективната состојба - тој ќе ги потцени реалните тешкотии и опасности. Само тогаш, кога поединецот својата состојба ја сфаќа реалистички, односно кога неговото субјективно доживување и перцепција се поклопуваат со објективната состојба, тој ќе реагира адекватно на состојбата и ќе се однесува онака како што најдобро одговара на дадените околности.

Ситуацијата во потесната околина пак, подразбира територијална и социјална околина во која се наоѓа поединецот во моментот на кризната состојба. Притоа како и проценката на сопствената состојба, така и проценката на состојба во потесната средина може да биде песимистичка, оптимистичка и реалистична со слични

последници. Исклучително е важна проценката на состојба на поединецот во неговата социјална средина, пред сè, во семејството и во кругот на луѓето со кои најтесно е поврзан. Во тој контекст, може да се каже дека, и проценката на сопствената состојба и проценката во потесната околина по правило се тесно поврзани. Имено, пријатните или непријатните емоции во индивидуалната сфера имаат тенденција да се пренесат и на емоционалното доживување поврзано со настаните во околината, и обратно. А пак, доколку со кризната состојба е зафатено некое пошироко подрачје (населба, град, регион, па дури и целата земја), тогаш секој поединец создава и своја проценка на ситуацијата во таа поширока територијална и социјална средина, за која се чувствува врзан. Се разбира, и тука важи принципот на трансфер на емоции. Може да се додаде само тоа дека поединците ги проценуваат и настаните од кризното подрачје, пред сè, со оглед на тоа колку тие вонкризни подрачја помагаат на неговата потесна и поширока општествена заедница, и нему лично, за полесно да ја преброди кризната состојба и нејзините последици.

Социјалната клима, која е типична социопсихолошка појава, е доста тешко дофатлив елемент на колективното доживување на кризната состојба. Кризната состојба може битно да ја смени социјалната клима во погоденото подрачје. По правило, кризната состојба ја зголемува социјалната кохезија на погодената заедница, што се забележува со зголемениот степен на солидарност помеѓу нејзините членови. На пример, луѓето кои до тогаш не се познавале меѓусебно, едни кон други ќе постапуваат како стари пријатели и познаници, подготвени едни за други максимално да се жртвуваат. Тоа, се разбира, не важи за сите луѓе ниту за сите ситуации, бидејќи некои луѓе, по правило помалку бројни, ќе бидат подготвени кризната состојба да ја злоупотребат за крајби, лаги и слично.

Исто така битна субјективна димензија е јавното мислење каде се потенцира дека во општествената заедница погодена од некоја кризна состојба, јавното мислење е значајно бидејќи тоа битно влијае на проценката на сопствената и заедничката ситуација во времето на кризата и после неа, а со тоа, и на однесувањето и активноста на луѓето. Во тој контекст, мошне важен е степенот на информираност на секој поединец и заедницата во целина – поради непотполното и лошо информирање, јавното мислење може да стане жртва на бројни гласини, кои бргу се шират во кризни состојби и редовно ја отежнуваат акцијата за помош и спасување.

1.3. Карактеристики на кризата

Кризите најчесто се катализатори на големите системски промени и се главна преукопација на глобалното општество. Во однос на карактеристиките на кризата, треба јасно да се акцентира дека, основна карактеристика на кризата е неповолен настан кој настапува ненадејно и носи негативни резултати. Иако е ненадејна, кризата обично не е неочекувана бидејќи најчесто постојат одредени знаци кои предупредуваат на доаѓање на кризата. Доколку навреме не се забележат овие предупредувања, тоа е знак дека нема доволно информации или дека доволно сериозно не ги сфатил и прифатил предупредувачките сигнали.

Кога постојат сигнали за можна криза, тогаш таа не е неочекувана, но може да дојде одненадеж бидејќи постојат бројни кризи кои се неочекувани, како што е пад на авион, несреќа во рудник, терористички напад и слично.

Временскиот притисок како важна карактеристика на кризата претставува многу брзо работење и одлучување за да се предупредат или намалат евентуалните загуби настанати со појавата на кризата. Како што неизвесноста на појавата на кризен настан доведува до неочекуваност на појавата на кризата, така и ненадејноста и неочекуваноста на појавата на кризата доведуваат до потребата од брзо одлучување и дејствување во услови на криза.

Покрај овие карактеристики на кризата, како битни карактеристики на кризата може да се истакнат и следните:

- ✓ закана;
- ✓ итност;
- ✓ несигурност (Митревска, 2015:28)

Првата карактеристика се однесува на фактот што кризата настанува кога темелните вредности (сигурноста, безбедноста, интегритетот, правото и сл.), или пак опстанокот на општеството се загрозени. Во тој контекст, може да се напомене дека, колку природата и обемот на овие закани е поголем, толку и интензитетот на кризата

е поголем. Пример за тоа се последиците од природните катастрофи (поплави, земјотреси и др.), кои секогаш предизвикуваат закани за безбедноста на луѓето и на материјалните добра.

Од друга страна, итноста произлегува од сериозноста на заканите. Имено, доколку не создаваат моментални и акутни проблеми, тие не предизвикуваат ниту чувство за постоење на криза. Токму затоа, итноста во донесувањето на одлуките е многу важна карактеристика на кризата. Тука, исто така, потребно е да се напомене дека временската компресија е суштински елемент на кризата, па затоа и опасноста е реална и присутна и бара итност во преземањето на мерки.

Несигурноста пак, се однесува на перцепцијата за кризата која секогаш е проследена со висок степен на несигурност, и тоа за природата и за потенцијалните последици, за тоа што се случува, што се случило, како и тоа што следува.

1.4. Референтни точки на кризата

При дефинирање на кризата неминовно е да се потенцираат референтните кризи. Тргувајќи од тоа, во теоријата и практиката постојат четири референтни точки на кризата, и тоа:

- држава;
- бирократска организација;
- групи;
- поединци (Митревска, 2015:29)

Државата е една од основните референтни точки гледано од аспект на меѓународните односи, но и од аспект на внатрешното уредување. Одлучувањето пак, во бирократската организација е значително ограничено, пред сè со законски и формални норми. Во тој контекст, тие ги зголемуваат рационалните постапки при

одлучувањето и ги спречуваат променливите бирократски одлучувања. Па така, со право постои ставот во теоријата и практиката дека „кризата го зголемува квалитетот во носењето на одлуки во бирократската организација, бидејќи нема време за нагодба, завлекување и барање на заеднички именител,,,

Во тој контекст може да се напомене дека во случај на кризи, групите наспроти поединците подобро се справуваат со заканите. Имено, клучната база за овој став произлегува од претпоставката дека групите не се прост збир на поединци, туку динамиката на групната интеракција позитивно влијае на содржината и квалитетот во одлучувањето.

Причини за тоа има повеќе, од кои може да се истакнат следните:

- ✓ поради различни погледи;
- ✓ поради различни способности;
- ✓ поради различни таленти;
- ✓ поради различни поделби на работата;
- ✓ квалитетна содржинска расправа (која се однесува на дијагноза на состојбата и избор на можни реакции). (Митревска, 2015:30)

Тука, исто така потребно е да се напомене дека анализата на поединците и нивниот пристап, укажува дека тие честорати го нагласуваат јазот кој постои помеѓу барањата на класичниот модел на рационално одлучување (средство - цел) и различни когнитивни ограничувања. Во однос на ова, самите поединци може да одиграат значајна улога.

1.5. Типологија на кризата

Во зависност од условите во кои настануваат, кризите може да се дефинираат како феномен кој се појавува во различни облици. Тргувајќи од тоа, самата типологија на кризата е нужна и неопходна. Во тој контекст, потребно е да се напомене дека

типологијата на кризата треба да овозможи јасна алокација на сите актуелни или идни кризи и да го олесни процесот на управување со истите. (Митревска, 2015:34)

Во теоријата и практиката се издиференцирани неколку типологии на кризата, и тоа:

- ✓ класична типологија;
- ✓ типологија на кризата врз основа на предвидување и можност да се влијае на кризата;
- ✓ комбинирана типологија. (Митревска, 2015:35)

Првата, класичната типологија на кризата е најстара и наједноставна, и според неа кризите се делат на: кризи предизвикани од природни фактори, кризи предизвикани од човечки фактори и социјални кризи. Сите овие кризи имаат свои битни карактеристики со кои се разликуваат едни со други

Втората, типологија на кризата пак е врз основа на предвидување и можност да се влијае на кризата. Во таа насока кризите се класифицираат според предвидувањето на кризата, односно според можноста да се влијае на кризата пред таа да ескалира. А пак третата, комбинирана или алтернативна типологија, ги класифицира кризите според целта на заканите, која може да биде на локално, национално или меѓународно ниво; и според изворот на заканите, како на пример закани предизвикани од природни сили, или, пак од човечки фактор.

1.6. Динамика на кризата

При дефинирање на динамиката на кризата во теоријата и практиката се дефинирани четори кризни динамики и тоа:

- брза криза;
- катарзична криза,
- бавна криза;
- криза „долга сенка“. (Митревска, 2015:35)

Брзата криза е кратка и се дефинира како остра и пресудна. Таа брзо поминува, како што брзо и настанува. Карактеристичен пример за „брза криза“ е киднапирање на авиони, или пак, киднапирање на заложници. Специфично за овај тип на кризи е тоа што, и во двата случаи има брза интервенција на специјалните сили или итен обид кризната ситуација да се разреши со преговори. Од друга страна пак, катарзичната криза има долг и постепен почеток. За неа е карактеристично релативно нагло решавање, кое настанува после долгото и постепено ескалирање. Пример за ваков вид на криза се конфликтите помеѓу власта и екстремистичките групи.

Бавните кризи, спротивни на брзите, постепено настануваат и постепено згаснуваат. Класичен пример за бавни кризи се кризите во Авганистан и во Виетнам. А од друга страна, кризата „долга сенка“ подразбира настани кои се случуваат брзо и може да доведат до политичка или институционална криза. Во рамките на овој вид на криза, може да се издиференцираат три подгрупи, и тоа:

- неразбирлив инцидент;
- погрешно управување;
- инцидент кој „поставува агенда“. (Митревска, 2015:36)

Неразбирливиот инцидент е тип на криза во чии рамки спаѓаат големите катастрофи или пак акумулираното незадоволство во однос на постојните административни активности или политиката водена од страна на политичката елита. Погрешно управување е кога инцидентот има голема катастрофа, кога е јасно дека подготовката и квалитетот на актуелниот одговор на настанот е недоволен и погрешен за таа мерка или е третиран како фактор кој придонел за ескалација на кризата (Пример за политика на погрешно управување се наредени на Хајсел стадионот во Белгија. Имено, додека милиони гледачи гледаат како гинат луѓе, стотина се ранети и повредени, а министерот за внатрешни работи неколку часа по нередите дава интервју на ТВ од луксузната резиденција). Додека пак, инцидентот „поставува агенда“ оваа подгрупа опфаќа инциденти кои претставуваат исклучок во однос на познатата рамка. Тие се симбол за цела класа непознати или до тогаш негирани ризици.

2. Дефинирање на кризниот менаџмент

Кризниот менаџмент претставува модел на оспособување за можни кризни ситуации кој се темели на современите истражувачки сознанија. Тој е резултат на проценка и планирање на кризната ситуација чии главни елементи се: истражување на опкружувањето и контекстот, проценка на изложеноста на ризик, оспособување на менаџерите, вработените и тренерите, кризниот комуникациски план, мониторинг и евалуација како и консалтинг во кризна ситуација. (Шопор, 2010: 38)

Основно начело на управување со кризите е дека кризата не може да се избегне. Факт е дека бројот на различни кризи расте со сложеноста на технологијата и општеството во кое живееме. Расте и бројот на „посматрачи“, пред сè, медиумите, кои внимателно ги следат настаните во своето опкружување со што се намалува бројот на медиумски непокриени кризи. Најдобар начин за соочување со кризата е нејзина контрола и спречување. Се разбира, неочекуваните кризи тешко можат да се сопрат, но можат да се намалат нивните последици. Секоја институција може, преку анализа на потенцијалните проблеми во предкризниот период, да ја спречи кризата, односно да го ублажи нејзиниот удар и на тој начин делумно или во целост да ја спречи штетата. Освен тоа, сè што институција ќе изјави или стори за време на кризата, може да има долгорочно влијание на нејзиното работење и идентитет во јавноста.

Самиот кризен менаџмент вбројува документација и преглед на проценката на ризикот, план за превенција и интервенција, оспособеност на раководството и менаџментот, оспособеност на тренерите и вработените за откривање и однесување во кризни ситуации. За успешно менаџирање со кризите неопходно е прво да се дефинираат причините за криза, кои можат да бидат различни. Во тој контекст, нужно е да се идентификуваат можните причини за кризата, да се анализираат причините за кризата, да се планира акцијата за избегнување и решавање на кризата, да се реализира планираната акција, и на крај, да се следи и контролира реализацијата на планираните активности (Galbraith 2010:46). Како најспецифични причини за криза може да се потенцираат природните, политичките, економските, енергетските и воените причини, кои можат да бидат основа за кризни и конфликтни ситуации.

Кризниот менаџмент претставува специфичен управувачки процес кој се состои од повеќе подпроцеси, чија што целовитост обезбедува организацијата адекватно да

реагира на можната појава на криза или да се одбрани од веќе настанатата криза. Кризниот менаџмент вклучува идентификување на кризата, планирање на одговор на кризата, соочување со кризата и решавање на кризата. Притоа, кризата не треба да се набљудува само од аспект на можните опасности и штети, туку и од аспект на искористувањето на можностите. Кризниот менаџмент опфаќа и преземање на одредени превентивни мерки, чија цел е спречување или минимизирање на непосакуваните влијанија кои кризата ги носи со себе. Тоа значи дека, кризниот менаџмент треба однапред да ги разгледува идните настани и да ги предвиди можните последици, што од своја страна придонесува да се донесат одлуки кои можат да ја спречат кризата.

Менаџирањето со кризи е планска, сеопфатна, разновидна, правовремена, долгорочна и целна активност. Самото менаџирање со кризи опфаќа:

- разрешување, превенција и заштита;
- воспоставување на контрола над агенсите на кризата – редукција, забрзување, успорување, потиснување, дисперзија, фокусирање;
- постигнување на контролирани и/или посакувани резултати, арсенал на методи и средства, интерен и екстерен (субрегионален, регионален, глобален) опфат; тактичко, стратешко и комбинирано ниво на управување;
- одредување на актерите/носителите на управување (поединечни, групни, колективни, национални, регионални, глобални);
- дефинирање на излезната стратегија кои се одвиваат во одреден ситуациски контекст, во временска рамка, под притисок на акутната фаза, и сместување во поширока перспектива. (Glaesser, 2006:124)

Тргувајќи од овие активности, со право може да се напомене дека кризниот менаџмент е мошне сложена активност која се состои од четири клучни аспекти, и тоа:

- ✓ Кризата како општествен феномен, каде суштинските карактеристики на кризата се однесуваат на толкување на појавите и настаните, воочување на врските помеѓу нив;
- ✓ Профилите на ризикот кој опфаќа разбирање на кризата од аспект на нејзиниот животен циклус кој опфаќа широк профил на ризик, било да се работи за корпоративски или кризи во јавниот живот во државната управа;
- ✓ Превентивниот кризен менаџмент, кој што се однесува на основните атрибути на управување со кризните ситуации, што подразбира претходно познавање на теориите на системот, разбирање на кризата како процес, правните и психолошките основи на управувањето со кризата;
- ✓ Управувањето со ризици опфаќа методи, процеси и процедури кои можат да се применат за егзактна проценка на кризните ситуации во подготовката на можниот одговор на кризата. Во тој контекст, нагласено е значењето на стратегиите за управување со можните негативни но и позитивни ефекти од ризикот и кризата, личните и тимските вештини и компетенции, како и нужноста од нивна постојана евалуација. (Glaesser, 2006:125)

Сепак, кризниот менаџмент во целина вклучува: препознавање на кризата, планирање на одговорот на кризата, одговор на ненадејниот настан кој претставува значајна закана, ограничување на штетата, избор на поединци, тим за решавање на кризата и решавање на самата криза (Luecke, 2005:122). Конкретно, кризниот менаџмент ги има следните улоги: проценка на кризата, настани кои треба да се следат, управување со човечките ресурси, проценка на штетата, проценка на ресурсите и можностите, управување со комуницирањето, координација со надворешните организации и тела, контрола на информациите, контрола на очекувањата, управување со законските барања.

Самиот концепт на управување со кризите опфаќа три меѓусебно поврзани компоненти, и тоа:

- Сите типови на кризи каде вообичаено се различни видови на катастрофи (како што се природните, технолошките и воените) да се управуваат на сличен начин.

Односно, слични стратегии на управување можат да се применат на сите видови кризи;

- Партнерството во управување со кризите, каде што одговорноста во управувањето со кризите и ресурсите за дејствување бара тесна соработка, односно партнерство на сите нивоа на управата, јавните претпријатија и приватниот сектор, индустријата, волонтерските здруженија и населението. Сеопфатното управување значи соодветно поврзување на сите потребни ресурси;
- Животниот циклус на кризата, каде кризата или вонредната состојба најчесто не дејствуваат само еден ден, туку временски трае и има животен циклус кој мора да го следи цел низ на управувачките фази. Тоа вклучува стратегии на ублажување на опасноста, подготвеност, дејствување и закрепнување од ефектите од катастрофата (Luecke, 2005:124).

Во рамките на кризниот менаџмент, како клучна фаза се појавува процесот за спречување или намалување на штетата што може да и биде нанесена од кризата. Притоа, како процес, управувањето со кризата може да се подели во три клучни фази:

- ✓ Период пред кризата (состојба на перманентна подготвеност) ;
- ✓ Период на криза (хаотична состојба) ;
- ✓ Периодот после кризата (враќање во нормална состојба) (Шопор, 2010:39)

Предкризната фаза се однесува на превенцијата и подготовката за кризата; фазата на одговор е кога мора да се реагира на кризата, додека фазата после кризата бара начини за подобра подготовка за некоја следна криза и исполнување на обврските преземени во текот на кризата.

При анализа на првата фаза, потребно е да се напомене дека во мирен период, пред навистина да дојде до криза, задачата на управата е да ги идентификува видовите на кризи со кои организацијата може да се соочи, да ја одреди нивната веројатност, и да се подготви за нив согласно со можностите. Периодот пред кризата опфаќа:

снимање на опкружувањето, дијалог со опкружувањето, партнерство, воочување на потенцијалните кризи, подготовка на организацијата на криза, создавање на свест за кризното комуницирање и отварање на дијалог со опкружувањето.

Периодот на кризата е најдраматично, најнестабилно и најризично време. Управата мора брзо да донесува одлуки под притисок на надворешната и внатрешната околина, а како тие одлуки ќе дејствуваат не зависи само од раководството. Раководството се обидува да ги контролира последиците настанати поради кризниот настан и информациите во медиумите, а истовремено претпријатието се подготвува за непречено продолжување на работата, веднаш по завршување на кризата. Самиот период за време на кризата пак, опфаќа: голем проток на информации, управата донесува брзи одлуки, еластичност и импровизација, дејствување под притисок, масовна медиумска покриеност како и истовремено решавање на кризата и нејзината слика во медиумите.

Додека пак, период после кризата, во потполност се посветува на враќање во нормална состојба. По потреба, се менува и организационата структура, политиката на работење, контролните механизми. Исто така, големо внимание се посветува на повторно создавање и зачувување на угледот. Овај период претпоставува: враќање во нормала, реорганизација, промена на работењето, промена на културата, повторно создавање и зачувување на угледот, анализа на претходните настани и примена на искуствата во новите планови и подготовки.

При менаџирање со кризата потребно е да се напомене дека кризите имаат свој развоен циклус и повеќе степени, а секој степен бара одредени мерки. Вообичаено, се разликуваат предкризни, кризни и после кризни периоди на кризата.

Предкризниот период ги опфаќа условите и односите во средината кои можат да придонесат за појава на кризата. Кризниот период е појавата на вистинската криза, кога настанот (земјотрес, поплава, општествена криза) ќе избувне, се одвива и потоа завршува. Тоа е најопасниот дел од кризата. После кризниот период ги опфаќа условите и искуствата по престанувањето на кризниот период.

Менаџирањето со кризи е комплексен процес каде акцентот се става на составување на тим за планирање и спречување на кризата, кој треба да овозможи создавање на кохезија која на ефикасен начин ќе ги совлада сложените активности,

како што е планирањето за вонредни ситуации и кризи (Galbraith, 2010:53). Добро избраниот тим се луѓе со искуство и посебни способности за секој аспект на можната криза, кои го збогатуваат процесот на планирање и обезбедуваат ништо значајно да не се превиди. Откако е составен тимот, се прави проценка на обемот на проблемот. Тоа значи дека, треба да се размисли за секоја работа која би можела да тргне наопаку и со која во случај на криза би требало да се позабави. Притоа, при проценката на обемот на проблемот се советува: ангажман на повеќе луѓе бидејќи тие знаат повеќе, спроведување на техниката во опуштена атмосфера за полесно да се утврдат сите важни проблеми (со оваа техника учесниците на лист хартија ги запишуваат своите идеи преку дефинирање на проблемот, запишување на идејата и вреднување на идејата), одредување на лице кое на табла ќе ги бележи идеите на учесниците на расправата, запознавање на широк круг на луѓе со оценките на проблемот и заклучоците на работниот тим. Тука, потребно е да се напомене дека, откако се изнесени сите мислења за можните проблеми и заклучоците за нив, може да се направи план за пристап кон секој од проблемите одделно. Целта е да се осмисли план за дејствување и да се спроведат подготовки за негова реализација кои би ги неутрализирале или спречиле можните кризи. Тоа го прави тимот за планирање, во согласност и совети на другите активни учесници во кризниот менаџмент. Притоа, секој план за непредвидени ситуации треба да содржи и план за комуницирање.

Изготвувањето на планот е следниот чекор кој овозможува разработеното на хартија да се внесе во практика. Затоа треба да се испроба во симулирани услови. Тоа е исто кога имаме противпожарни вежби во училиште или на работа. Со проверка на планот најдобро се откриваат слабостите и можностите за подобрување. Исто така, тоа е мошне добар начин за градење на доверба во способноста да се контролира и победи кризата што се навестува. Но, не е доволно само да се донесе планот туку треба и постојано да се ажурира со нови информации на теренот кои во голема мера можат да ги видоизменат насоките за решавање на кризата.

Во рамките на кризниот менаџмент потребно е да се напомене дека клучен актер во менаџирањето со кризи е формирање на тим за управување со криза во кој ќе има прилагодливи и одлучни поединци со организациски овластувања. Тимот треба да биде доволно мал за да може брзо да одлучува и непречено да комуницира. Но, исто така, мора да биде и доволно голем за да ги покрива сите стручни области потребни за совладување на кризата. Тој мора да има овластувања да дејствува – без тоа нема

никаква корист. Но, за тимот ефикасно да дејствува мора да научи заедно да работи и бргу да одлучува. Тоа се постигнува само во пракса – со симулација на вештините. Војската, полицијата, пилотите, лицата на итна помош применуваат симулација за да ги усовршат своите вештини и за да се подготват за разни неочекувани ситуации. Притоа, потребно е овој тим да дејствува брзо и одлучно. Тука потребно е да се напомене дека квалитетните одлуки зависат од количеството и квалитетот на информации со кои располагаат и од вистинската анализа на ситуацијата. Но, во рамки на кризата недостасува и едното и другото. Недостасуваат информации, а нема ниту време да се соберат онолку информации колку што се потребни. Сепак, тоа не смее да ја спречи брзата реакција, особено ако добро е спроведено планирањето за вонредни ситуации.

Во однос на значењето на менаџирањето со кризи, потребно е да се напомене дека како современ начин на решавање на кризите, потребно е посебен акцент да стави на следниве аспекти:

- ✓ Спречување на појава на кризни ситуации и што поголемо намалување на кризното влијание;
- ✓ Планирање на активности (пред појава на кризните околности) на кризниот менаџмент за реакција и спасување, за оспособување на членовите со цел да се соочат со тековните и идните кризи;
- ✓ Следење на избувнувањето на кризата во реално време;
- ✓ Ангажирање на различни извори, лица и постапки на управување со кризата, како за време на настапувањето на кризата, така и по неа;
- ✓ Управување на кризниот менаџмент со програмите за јакнење и обнова на организацијата;
- ✓ Заштита и унапредување на мирот, безбедноста, животот, здравјето, имотот и личната безбедност на граѓаните;
- ✓ Развој на мултиетничко општество засновано на меѓусебна доверба, заеднички напори и тежненија на сите етнички заедници да живеат во стабилност и сестран развој во државата;
- ✓ Економски развој заснован на пазарна економија, приватна сопственост и заштита на виталните инфраструктури и ресурси;

- ✓ Заштита и унапредување на демократските вредности (плурализам, парламентарна демократија, поделба на власт, почитување на правата и слободите на сите етнички и верски заедници, унапредување на вкупната безбедност на граѓаните и државата. (Шопор, 2010:43)

2.1. Задачи на кризниот менаџмент

При дефинирање на кризниот менаџмент неопходно е да се потенцираат задачите на кризниот менаџмент кои ќе овозможат да се обликува една од новите форми на обезбедување од кризата. Во овој контекст може да се потенцираат неколку причини односно извори на загрозување што можат да доведат до криза, а тоа се:

- експанзијата на милитантниот национализам;
- идеите за создавање на т.н. големи етнички чисти држави;
- религиозниот фундаментализам;
- неконтролираното ширење и употребата на средства за масовно уништување;
- транснационалниот тероризам;
- шверцот со оружје;
- шверцот со дрога;
- перењето пари;
- еколошката деградација и др. (Митревска, 2015:57)

Оттаму, се потврдува фактот дека спомнатите причини за несигурност денес се произразени и поразлични, отколку во минатото. Секако, оваа „нагорна линија“ може да предизвика далеку попотресни дејства, отколку сите промени во минатото. Оттука, произлегува „интенцијата во новиот систем на односи да се инкорпорира владеењето на правото и мирното решавање на споровите, цврстата демократија и солидарност против агресија..., како база за траен мир и безбедност. Во такви околности, нема

сомнение дека кризите ќе бидат спречени или решени со преговори, односно по мирен пат. Оваа констатација не ја доведува под прашање потребата од санкционирање на задачите на кризниот менаџмент во најголем број на современите општества. Во овој случај, од голема важност е да се внимава на принципите кои се официјално санкционирани. Тоа, пак, значи дека задачите на кризниот менаџмент треба да функционираат како елемент во рамките на утврдениот или воспоставен систем во сите земји. На тој начин, се наоѓаме во една класична перспектива со нив да се обезбедат кризите кои би влијаеле на безбедноста во било кој дел од светот. Со еден збор, за време на тензии и кризи важно е да се внимава на итно донесување на одлука за мерките кои треба да се преземат (на политички и на воен план). Исто така, во помала или поголема мера, во услови на вонредна состојба мора да се внимава на итно донесување на мерките кои треба да се преземат на економски и на политички план.

Во полза на појаснувањето на задачите на кризниот менаџмент што е исполнето со многубројни хипотези, ќе истакнеме неколку релевантни елементи кои расветлуваат неколку значајни аспекти од оваа материја. Се потенцираат четири групи на елементи, и тоа:

- Првата ги содржи способностите на една држава да може да го изврши целиот опсег на задачи вклучувајќи го кризниот менаџмент и одржувањето на мирот, притоа, запазувајќи ги можностите за колективна одбрана.
- Втората ги опфаќа политичките и воени структури и процедури за поефикасно и пофлексибилно извршување на задачите на кризниот менаџмент во поширока смисла, односно на национално и меѓунационално ниво.
- Третата опфаќа систем на претлазливост кој е клучно средство за зголемување на севкупната цивилна и воена подготвеност на секоја држава, што е од круцијална важност, бидејќи со тоа се овозможува да се одговори на која и да било криза. Поаѓајќи од тој факт, ќе се обезбеди навремена и координирана акција соодветна на ситуацијата.
- Четвртата, гледано од еден поширок аспект ја опфаќа инфраструктурата за поддршка на процесот вклучувајќи ги и врските. (Митревска, 2015:58)

Наведените елементи претставуваат појдовна основа при дефинирањето и обликувањето на новите форми на задачите на кризниот менаџмент. Во контекст на ова, може да се констатираат неколку задачи на кризниот менаџмент, и тоа:

- ✓ да придонесе кон мирот и стабилноста во државата, регионот и пошироко;
- ✓ ефикасно да управува со кризите и да го спречи нивното трансформирање и ескалирање во конфликт;
- ✓ да обезбеди цивилна и воена подготвеност;
- ✓ навремено и соодветно реагирање во случај на криза,
- ✓ во случај на конфликт, да ја контролира употребата на сила (со цел да се спречи ескалација на конфликтот);
- ✓ да обезбеди деескалација на кризата и да се воспостават нормални услови за поматамошни активности во државата, регионот или сл. (Митревска, 2015:58)

2.2. Видови на кризен менаџмент

Кризите се специфични појави и речиси се неизбежен атрибут во современото општество. Самиот спектар на различни видови на кризи кои се детерминираат од економски причини, па се тероризам, овозможуваат да се појави пристап за развој и примена на менаџирањето со кризи во различни ситуации. Во таа насока проучувањето на кризниот менаџмент претставува појава која треба да ги дефинира големиот број на параметри кои го карактеризираат современото општество.

Во литературата, без разлика за каков вид на криза станува збор, кризниот менаџмент најчесто, е поделен на:

1. Активен кризен менаџмент(АКМ) ;
2. Реактивен кризен менаџмент(RKM) (Glaesser, 2006:209)

Активниот кризен менаџмент подразбира активности кои се насочени кон спречување на можноста за создавање на кризата. Активниот менаџмент има офанзивен карактер и опфаќа активности на претпазливост за рано откривање и превенција на кризата. Овај вид на менаџмент е поделен на:

- ✓ проактивен кризен менаџмент кој има цел преземање на против мерки за некои идни потенцијални кризи. Притоа, како главни мерки ги вбројуваме алтернативното и контингентното планирање;
- ✓ превентивен кризен менаџмент, кој има за цел преземање на мерки заради навремено идентификација на постоечката кризата. Имено, навремена идентификација се постигнува со користење на системи за рано предупредување, а потоа врз основа на таквите информации се врши: планирање и мерки за имплементација и контрола за да се избегне или да се спречи потенцијалната криза. (Glaesser, 2006:209)

Реактивниот кризен менаџмент пак, вклучува активности насочени кон борба против актуелната криза или ублажување на нивните деструктивни ефекти. Овој менаџмент има најчесто дефанзивен карактер и се дели на:

- ✓ одбивност, чии мерки служат за да се одбие и да се надминат веќе постоечките кризи. Најважните противмерки се планирање, спроведување и контрола на корективни мерки;
- ✓ ликвидација, која што покажува дека кризата има таков интензитет, каде не постојат шанси за позитивен епилог. (Glaesser, 2006:210)

3. Организациона поставеност на системот за управување со кризи во Република Македонија

Безбедносна состојба претставува комплексен феномен кој дава преглед на обемот и интензитетот на повеќе елементи на загрозување на националната безбедност (опасности, ризици и предизвици), кои во одредено време поединечно или комбинирани влијаат врз безбедноста на граѓаните, заедницата или на конкретен предмет на загрозување на државата. Безбедносната состојба ја сочинуваат повеќе фактори или индикатори. Тие покажуваат каква е безбедносната состојба во однос на прашањата поврзани со јавниот ред и мир, динамиката на криминалот (која влијае врз личната безбедност, на сигурноста на стекнатите материјални добра на граѓаните и на општествениот имот), влијанието на странските елементи врз внатрешната безбедност, заканите кои произлегуваат од екстремистичките организации, развојот на безбедносните случувања во регионот и во светот, меѓународните односи на земјата и други. Природата на овие загрозувања, нивната сè поизразена интернационализација, меѓусебната глобална поврзаност и активност, ја наметнаа потребата за воспоставување на системи за рано предупредување, превенција и ефикасност во нивното разрешување, односно ја потенцираа улогата на системот за управување со кризи. Тука посебно треба да се истакне дека, постоењето на политички консензус во рамките на домашните (политички) елити претставуваат важен предуслов за интеграција во рамките на меѓународните институции како ЕУ и НАТО. (Jeleva, 2012:12)

При самото дизајнирање на системот за управување со кризи во Република Македонија, кризите треба да имаат стратешко место. Управувањето со кризи во Република Македонија претставува значаен сегмент од целокупниот безбедносен систем, кој што има за цел да овозможи непречено остварување на функциите на државата кои се насочени кон заштита на државниот суверенитет, интегритет на државата, нејзината независност како и заштита и унапредување на човековите права и уставното уредување. А во рамките на тоа менаџирање, системот за управување со кризи ја има задачата да ја острани загрозеноста која што му се заканува на општеството и неговите составни делови и да овозможи остварување на интересите на поединците, како и заштита на нивните слободи и права. Овај систем треба да се раководи од рационалноста, ефективноста, давајќи одраз на степенот на организираност или

неорганизираност на општеството и можностите за спречување на кризите, кои би настанале како во националната безбедност, така и во глобалната.

Воспоставувањето на кризниот менаџмент во Република Македонија е во функција на подобрување на механизмите на националната безбедносна политика, а основните причини за негова имплементација може да се наведат следните:

- ✓ постоење на разновидност во регулирањето на оваа материја со повеќе закони и други прописи и непостоење на посебен закон;
- ✓ непостоење на посебен државен орган чија основна функција ќе биде надлежност од областа на оваа проблематика;
- ✓ постоење на ресорен (парцијален) пристап во проценувањето на состојбите и немање единствена проценка од сите ризици и опасности;
- ✓ подигнување на координацијата и ефикасноста во употребата на ресурсите ангажирани од повеќе државни институции. (Центар за управување со кризи, 2009: 10)

Тргнувајќи од тие причини, за целосно регулирање на кризниот менаџмент, во Република Македонија се воспостави институционален систем и постигнување на потребна стандардизација во нормативните решенија со земјите членки на НАТО и ЕУ и се донесе Закон за управување со кризи. Имено, Законот за управување со кризи („Службен весник на Р.М.“бр. 29/05), преставува основа за уредување на системот за управување со кризи во Република Македонија и тоа: неговата организација и функционирање, одлучување и употреба на ресурсите, комуникација, координација и соработка, проценка на загрозеноста на безбедноста на Републиката, планирање и финансирање, како и други прашања од областа на кризниот менаџмент.

Основна цел на системот на управување со кризи претставува дизајниран систем за справување со кризи кои би можело да влијаат на животот на луѓето, а се настанати од природни непогоди или од други ризици кои директно го загрозуваат правниот поредок на една нација. Покрај тоа, како основни цели заради кои е донесен Законот за управување со кризи во Република Македонија, може да се потенцираат и следните:

- подобрување на координацијата помеѓу државните органи, обезбедување постојана комуникација и размена на информации;
- изградба на систем за управување со кризи кој ќе обезбеди навремена, брза и ефикасна превенција и реакција во случај на загрозеност на луѓето, нивниот имот и живот, како и загрозување на безбедноста на државата од сите ризици и опасности;
- основање на посебен државен орган чија основна функција ќе биде извршување на работите поврзани со управувањето со кризи;
- ✓ координирана, рационална и ефикасна употреба на ресурсите во случај на кризи и кризни состојби. (Центар за управување со кризи, 2009: 11)

Во таа насока потребно е да се спомне и фактот дека, овој систем при остварување на своите цели на постоење и функционирање, опфаќа и проценка на информации и изготвување на анализи на постоечки и идни состојби и околности, утврдување и развој на оперативни програми, планови и проценки на дејствување за превенција, рано предупредување и справување со кризи.

При дефинирање на системот на управување со кризи, посебно место зазема неговата улога за откривање и избегнување на кризата. Во теоријата и практиката се истакнува дека, најнапред потребна е темелна анализа на ризиците, со цел да се дефинира спектар и широка база на информации која ќе ги дефинира нивните специфичности. Но, без разлика на тоа каква димензија има кризата, системот на управување со кризи потребно е да биде така дизајниран за да овозможи брз и ефективен начин да се справи со настанатата криза или да овозможи нејзино превентивно решавање. Во тој контекст, системот за управување со кризи на Република Македонија треба да претставува комплексен систем на односи кои ќе обезбедат донесување на одлуки со предходни консултации, координација и ефикасност, соодветно искористување на расположливите ресурси, како и обезбедување навремена, квалитетна и реална проценка на загрозеноста на безбедноста од ризици и опасности.

Системот за управување со кризи на Република Македонија е дизајниран според Меѓународната стратегија за намалување на ризици од несреќи и катастрофи на Обединетите нации. Притоа, таа национална платформа се воспоставува како широка рамка на зајакната меѓуресурска соработка и консултации, форум за размена на

информации и искуства помеѓу сите релевантни субјекти во државата, во функција на превенција и намалување на ризиците, преставувајќи мултисекторски механизам кој обезбедува анализа и советување по прашања од оваа област. (Центар за управување со кризи, 2009: 23)

Очекуваните придобивки од воспоставувањето на националната платформа како концепт за намалување на ризиците од несреќи и катастрофи, преку вложување на систематски напори за анализирање и управување со причинителите за истите, се однесуваат на следните аспекти:

- ✓ Намалување на изложеноста на ризици од несреќи и катастрофи, намалување на ранливоста на поединците и заедниците, одговорно управување со просторното уредување и животната средина, подобрена подготвеност за можни несреќи и слично;
- ✓ Ефективно вградување на пристапот за намалување на ризици од несреќи и катастрофи во политиките, плановите и програмите за одржлив развој на сите нивоа, со посебен акцент на превенцијата и намалувањето на ризиците, ублажувањето на последиците и намалувањето на ранливоста;
- ✓ Развој и јакнење на институциите, механизмите и капацитетите на сите нивоа, посебно на ниво на локалните заедници, кои можат да дадат систематски придонес кон градењето на отпорност од несреќи и катастрофи;
- ✓ Систематско вградување на пристапите за намалување на ризиците од несреќи и катастрофи во плановите и програмите за кризи и кризни состојби, одговор и опоравување на заедниците кои се погодени од несреќи и катастрофи. (Центар за управување со кризи, 2009:23)

Системот за управување со кризи на Република Македонија, согласно меѓународните стандарди, потребно е да биде концепиран од следните компоненти:

- ✓ Управувачки комитет;
- ✓ Група за проценка;
- ✓ Дирекција за управување со кризи. (Сл. весник на РМ“ бр. 29/05, член 12)

Управувачкиот комитет во системот на управување со кризи на Република Македонија надлежен е за координација и управување со системот за управување со кризи. Членови во рамките на управувачкиот комитет се министрит за внатрешни работи, здравство, транспорт и врски, одбрана, надворешни работи и раководителот на Групата за проценка. Во зависност од кризната состојба, по потреба, во работата на Управувачкиот комитет можат да се вклучат и други функционери кои раководат со органите на државната управа. (Сл. весник на РМ“ бр. 29/05, член 13)

Предлог за утврдување на кризната состојба, до Управувачкиот комитет може да поднесе функционер кој раководи со орган на државната управа, член на Управувачкиот комитет, раководителот на Групата за проценка и директорот на Центарот за управување со кризи. (Сл. весник на РМ“ бр. 29/05, член 15) Ваквиот добиен предлог, Комитетот го разгледува и доколку утврди основни пичини за кризна состојба, тој поднесува предлог до Извршната власт за прогласување на кризна состојба, како и конкретни мерки за справување со таа криза.

Група на проценка е тело кое врши постојано проценување на ризиците и опасностите по безбедноста и предлага мерки и активности за нивна превенција, рано предупредување и справување со кризна состојба. Групата за проценка ја сочинуваат директорите на Бирото за јавна безбедност, Управата за безбедност и контраразузнавање, Агенцијата за разузнавање; директорите и замениците на директорите на Центарот за управување со кризи; Дирекцијата за заштита и спасување; заменикот на началникот на Генералштабот на Армијата, како и раководителот на Службата за безбедност и разузнавање во Министерството за одбрана (Сл. весник на РМ“ бр. 29/05, член 18). Исто така групата своите заклучоци ги доставува до Управувачкиот комитет, кои понатаму треба да се проследат до органите кои се директно засегнати со справувањето со настанатата криза.

Дирекција за управување со кризи, пак е самостоен орган на државната управа, со својство на правно лице. Во извршувањето на работите во врска со управувањето со кризи, Дирекцијата ги врши и активностите кои се однесуваат на:

- ✓ обезбедување континуитет во меѓуресорската и меѓународната соработка, консултации и координација во управувањето со кризи;
- ✓ изработување и ажурирање на единствена проценка на ризиците и опасностите по безбедноста;
- ✓ предлагање мерки и активности за разрешување на кризната состојба и врши и други работи утврдени со закон. (Сл. весник на РМ“ бр. 29/05, член 21)

Потребно е да се напомене и тоа дека заради информирање, следење на состојбата, размена на податоци и информации и давање на предлози за управување со кризна состојба и изработка на проценката, во Дирекцијата се формираат и регионални центри за управување со кризи, кои директно на терен менаџираат со активностите за превенција и справување со кризни ситуации. (Сл. весник на РМ“ бр. 29/05, член 21)

4. Менаџирањето со кризи наспроти превенцијата на конфликти

Менаџирањето со кризи е процес кој има доминантна улога во денешните турбулентни меѓународни односи. Носител на менаџирањето со кризи е НАТО, која претставува политичко воена формација, во која земјите - членки ја сочувуваат својата целосна сувереност и независност. При менаџирањето на кризите, НАТО има задача да ги овозможи следните аспекти:

- ✓ одбрана на слободата на земјите членки;
- ✓ остварување посебна соработка и консултација меѓу потписнички на политичко, економско и воено поле;
- ✓ заштота на мирот и меѓународната безбедност;
- ✓ унапредување на стабилноста и балгосостојбата на земјите од североатланското подрачје; (Митревска, 2015:114)

Во таа насока потребно е да се потенцира дека НАТО има цел да го:

- заштити мирот во Европа и Светот;
- промовира на дијалог;
- превенира конфликтот и менаџирањето со кризи; (Митревска, 2015:114)

Во однос на превенцијата на конфликти според НАТО, таа претставува процес со кој се опфатени факторите, учесниците и условите кои влијаат врз одреден конфликт. Процесот подразбира креирање набезбедносни анализи, определување на индикатори и развој на можни сценарија. Во таа насока, конфликтот претставува форма на интеракција меѓу различни поединци или групи, во која се има намера да се уништи, да се наметне или да се преземе контролата врз поединците или врз групите во општеството.

Карактеристично е да се напомене дека, ако со конфликтот се управува ненасилен и на отворен начин, тој може да биде позитивен, конструктивен и прогресивен. Во таа насока потребно е да се напомене дека, менаџирањето со конфликтите е корелација на безбедносната политика и конфликтите, чија цел

е дестабилизација и нарушување на односите во општеството, односно со конфликтите што предизвикуваат кратки и трајни последици врз заедницата.

Менаџирањето со конфликти, според НАТО, потребно е да овозможи посебен методолошки пристап во кој се анализираат причините, состојбите и потенцијалот на меѓуетничкиот вооружен конфликт како дел од безбедносната политика на земјата, која ги зема предвид различните перцепции и која треба да даде информации за спроведување на активностите за превенција на конфликти. (Office of Information and Press NATO, 2001: 28)

Самиот пристап тргнува од однапред утврдената претпоставка која се темели на следните аспекти:

- ✓ Процесите за постигнување решение за конфликтот мора да ги вклучуваат сите засегнати страни. Активностите за решавање на конфликтот треба да се одвиваат во согласност со сите страни, доколку тоа е можно. Ако се вклучи трета страна, таа треба да биде објективна во нејзините односи со спротивставените страни.
- ✓ Улогите во решавањето на конфликтот и на неговата правна основаност треба да бидат одмерени и пожелно е да не се водат од исти тела во ситуации кога очигледно не може да се постигне решение.
- ✓ Површните и едностраните претпоставки секогаш водат во контрапродуктивни интервенции, така што при дефинирањето на улогите и при градењето пристап треба да се согледаат одредени аргументи. (Office of Information and Press NATO, 2001: 28)

Во случаите кога се работи за меѓуетнички конфликт, претставниците на етничките заедници ја користат конфликтната територија за надминување на политичките и на етничките несогласувања во ситуации кога постои конфликт на интереси поврзан со политичките, со етничките и со други субјекти во државата. Во таа насока, менаџирањето со кризи претставува динамичен процес кој се менува во зависност од околностите. Во современи услови, менаџирањето со кризи има сè поголемо значење за безбедноста, поради нејзиниот капацитет да го одржи мирот, да ги надмине кризните

ситуации, да помогне да се создаде побезбедна средина и да се создадат механизми за ненасилно решавање на конфликтите.

Целта на менаџирањето со конфликтите е да создаде ситуација во која разликите и конфликтите ќе се решаваат на ненасилен и на конструктивен начин. Имено, во практика, конфликтите постојано се преобразуваат и можат да се движат од релативно мирни преку латентни до масовни насилства. Иако хронолошки, секвенционирањето на меѓународните мировни напори има логичен ред, реалноста на теренот ги прави намерите и начините на превентивната акција порелевантни за разрешувањето на конфликтите и миротворувањето, отколку времето и секвенционирањето на прашањето кога превентивната акција, всушност се случува. (Office of Information and Press NATO, 2001: 29)

Превенцијата на конфликти е значајна во провесот на менаџирање со кризите. Таа се дефинира како серија од политички акции и инструменти креирани за да спречат предвиден или неминовен почеток на насилството, да го спречат повторувањето на насилството откако тоа било запрено или да ја спречат неговата понатамошна ескалација откако било ставено под контрола. (Митревска и др., 2009:58) Во таа насока, со право може да се напомене дека, превенцијата на конфликтот е концепт кој подржува бројни стратешки политички акции кои се обидуваат да го спречат избувнувањето, експлатацијата или враќањето на насилниот конфликт.

Покрај улогата што ја има НАТО при менаџирање со кризи, голема улога има и во самата превенција на кризите на глобално ниво. Самиот процес на превенција и управување со кризи на НАТО е комплексен процес во кој се издиференцирани пет фази и тоа:

1. известување за кризата и предупредување;
2. оценка на кризната ситуација;
3. стратегија за справување со кризата;
4. планирање и спроведување;
5. враќање во стабилна состојба; (Митревска, 2015:127)

Оваа поделба на фазите во процесот на превенција од страна на НАТО е со цел во секоја фаза од управувањето со кризи прецизно да се определат надлежностите и одговорностите. Според првата фаза, НАТО преку ситемот за известување и рано

предупредување, известува за ризиците и заканите кои ја загрозуваат безбедноста на Алијансата и на целиот свет. Од друга страна, во втората фаза се спроведува оценувањето на кризата и се овозможуваат консултации за разни аспекти на управување со кризата врз основа на системот на НАТО за информација и предупредување на националната оценка на кризата и воена оценка на стратегиските команди во рамките на најзначајните одбори на НАТО.

Во третата фаза пак, се изготвува комплетна стратегија за управување со криза, односно се гради комплексна стратегиска воена оценка, која ги опфаќа сите оценки на сите надлежни воени команди на НАТО. Врз основа на тие оценки, се изработува една сложена политичко - воена оценка, врз чија основа понатаму НАТО одлучува за изборот на воената операција и ги потврдува насоките за кризно реагирање.

Во четвртата фаза се врши воено планирање кое најпрво ги опфаќа рекациите на цивилниот дел на НАТО кои се во рамките на Цивилното кризно планирање. Потоа следат предвидените мерки кои се спроведуваат во согласност со воени, воено оперативни планови како и правилата на дејствување. А пак, петата фаза значи враќање во стабилна состојба на општеството и разрешување на конфликтот, тука се содржани последните насоки кои ги дава НАТО за успешно разрешување на кризата, како и превенција за нејзино повторно настанување.

При дефинирање на превенцијата на конфликтите и нејзината практична примена, неминовно е да се потенцира улогата на НАТО како активен учесник во решавањето на конфликтите и нивно спречување. Имено, учеството на НАТО во менаџирањето и превенцијата со конфликти е дефинирано во „Партнерство за мир“, која претставува воена политичка програма која работи под раководство на Североатланскиот совет и има цел да гради нови односи меѓу Североатланската алијанса и нејзините партнери за мир.(Митревска, 2015: 118)

„Партнерството за мир“, претставува главна програма дизајнирана за помагање на земјите учеснички да ги реструктурираат своите вооружени сили и да ги оспособат да играат сопствена и правилна улога во едно демократско општество. Врз основа на индивидуалните потреби на секоја земја, „Партнерството за мир“, нуди можности за практична соработка во бројни разновидни области, овозможувајќи им на учесниците во програмата да одберат онолку колку што нивните безбедносни потреби тоа го бараат.

Основна цел на програмата „Партнерство за мир,, е реализација на непосредната и практична програма за зголемување на довербата и соработката меѓу НАТО и земјите учеснички во засилување на мирот и безбедноста. (Митревска, 2015:118) Со тоа НАТО им нуди можност на земјите учеснички да ги прошират односите со НАТО во рамките на нивните можности и способности.

Значаен елемент во целокупниот процес на воведување на „Партнерството за мир,, е можноста на сите новонастанати држави, кои се одлучиле за демократски развој, меѓу кои и Русија, да започнат конкретна соработка со најсилната воена алијанса во светот и да изградат чувство на припадност кон одредена безбедносна структура. Друг значаен елемент во „Партнерството за мир,, е нејзината значајна улога во процесот на идно проширување на Алијансата. Иако во согласност со член 10 од Вашингтонскиот договор, НАТО од самиот почеток е отворена организација за нови членки, со овој чекор НАТО започна ново поглавје во својата историја, односно со прием на земји од централна и источна Европа. (Smith, 2000: 30)

Карактеристично е да се напомене дека „Партнерството за мир,, го означил и почетокот на т.н. „политика на отворени врати” на НАТО, која претставува зајакната политичка и воена соработка меѓу европските земји и драстична промена на безбедносната агенда во Европа. Во тој контекст се потенцира и фактот дека за време на Студената војна, НАТО се прошири три пати (Грција и Турција – 1952 г., Западна Германија – 1955 г. и Шпанија – 1982 г.), но за разлика од овие проширувања кои беа засновани исклучиво на стратегиска и геополитичка основа, со „Партнерството за мир,, механизмот за проширувањето ги зема предвид и принципите на Алијансата и одредени услови за членство.(Smith, 2000: 32) Од тука, со право може да се напомене дека со активното вклучување на земјите-членки на „Партнерството за Мир”, се појавува можност да се обучи воен и цивилен персонал, кој ќе овозможи да се зголеми способноста и интероперативноста на вооружени сили и да се зајакнат односите на соработка и размена на искуства, меѓусебно и со НАТО-земјите. (Smith, 2000: 30)

Самите активности на програмата „Партнерството за Мир,, се состојат од воени вежби и работилници со цел воените сили да станат потранспарентни и поодговорни кон новите предизвици кои ги носи денешното конфликтно општество. Исто така може да се потенцира и тоа дека во рамките на програмата „Партнерството за Мир,, НАТО овозможува земјите-партнери да формираат партнерски центри за обука и образование

и да ги нудат своите капацитети, експертиза и научени лекции на останатите учесници во програмата. Преку оваа програма се овозможува и водење на билатерални и мултилатерални состаноци, кои се дефинираат како средство за редовни консултации и дискусии за безбедносни прашања. На овие состаноци главните теми за дискусија се движат од одржување на мирот на глобално ниво, раководење со кризи и намалување на количеството на оружје за масовно уништување, до разговори за одбраната, заштита на животната околина и цивилното планирање при вонредни состојби.

При дефинирање на превенцијата на конфликти покрај НАТО, посебно внимание се посветува и на Обединетите Нации, како посебна институција која игра значајна улога во градењето на глобалниот мир и стабилност. Во таа смисла, може да се потенцира и Повелбата на ООН каде посебен акцент се става на превенцијата од конфликти како на една од главните цели на оваа организација, од нејзиното формирање до денс. Во Повелбата на ООН се содржани бројни членови за практикување на превенција на конфликтот, а пред се може да се истакне член 34 глава VI „Мирно решавање на споровите,, каде се овозможува Советот за безбедност на ООН да ги испитува секој спор или секоја ситуација што би можела да доведе до меѓународно недоразбирање или да прерасне во спор, за да утврди дали продолжувањето на тој спор или таа ситуација може да ги загрози одржувањето на меѓународниот мир и безбедноста. (Митревска др., 2009:64)

Според член 35, ООН го овалстува Советот за безбедност да им обрне внимание на која било од страните во спорот да го разрешат спорот со мирни средства, во услови доколку неговото продолжување би можело да го загрози меѓународниот мир. (Митревска др., 2009:64)

Во глава VII „ Дејствија во случај на закани и мирот, нарушување на мирот и акти на агресија,, член 39 ја нагласи акцијата на Советот за безбедност на ООН,, за да се одржат или повторно да се воспостават меѓународниот мир и безбедност,, Член 40 му дава на Советот за безбедност на ООН овластувања да побара од страните да преземат привремени мерки (како прекин на огнот, повторно распоредување и сл) во пресрет на нарушување на конфликтот. (Митревска др., 2009:64)

Член 43 ги обврзува сите членки на ООН дека, на советот за безбедност, по негов повик и во согласност со посебна спогодба, да му стават на располагање

вооружени сили што се потребни зардаи одржување на мирот и безбедноста. Со член 50 се прецизира, „ако Советот за безбедност преземе превентивни или присилни мерки против која било држава, секоја држава без оглед на тоа дали е членка на ООН или не, а која ќе се соочи со посебни економски проблеми што настанале заради извршување на тие мерки, има право да се советува со Советот за безбедност во врска со решавањето на тие проблеми,„. А, пак член 99 го овластува генералниот секретар да му обрне внимание на Советот за безбедност „за секое прашање кое по негово мислење може да го загрози одржувањето на меѓународниот мир и безбедност,„ и покрај многуте превентивни аспекти на Побелбата, системот на ООН во целина и меѓународната заедница останува цврсто вкоренета во употребата на други мерки, односно реакции. (Митревскаи др., 2009:64)

При превенција со конфликти посебно внимание се посветува и на превентивната дипломатија и превентивното воено распоредување кои претставуваат две главни компоненти во превентивното менаџирање со кризите на ООН. Превентивната дипломатија на ООН вклучува испраќање на дипломати од висок ранг од регионална или од меѓународна организација или од држава во конфликтна зона за да им помогнат на конфликтните страни да ги променат перцепциите и да преземат деескалаторни мерки во рамки на конфликтот во кој се вмешани. Тука потребно е да се нагласи и тоа дека, државите и меѓународните заедници не се единствени актери во решавањето на овие кризи, тука спаѓаат и невладините организации, религиозните организации и еминентните личности кои делуваат самостојно, но и во корпорација со други, може да ја имаат истата цел. (Zartman, 2007:125)

Превенцијата на кризата на ООН содржи и серија можни конфигурации кои се протегаат од хуманитарната заштита, набљудување и мониторинг на теми, известување за кршење на човечки права, придружување при враќањето на раселените лица, како и распоредување на борбените трупи пораи одвраќање на вооружените конфликти или спроведување на условите за мировен договор или друг мандат. Самата превенција на конфликтот на ООН го зачува премнит од реалистичка парадигма која се нагласува во меѓународната политика со кризен менаџмент, до покритички ионијациран пристап,што во најмала мера бара да се предвиди насилството или масовната експлатација на насилство, а во некои случаи се бара да се оди и подалеку и да се пројандат корените на насилството пред тоа да избувне. За успешно спроведување на

превенцијата на конфликти, ООН употребува бројни инструменти, од кои може да се истакнат следните:

- откривање и рано предупредување на непосреден насилан конфликт,
- прецизна анализа на податоците за конфликтите,
- мобилизација на политичката волја, без разлика на форумот (држави, меѓународни организации, регионални организации или невладини организации),
- експертски распоредена дипломатска интеграција за да им се помогне на конфликтните страни за да се најдат алтернативни средства за да ги постигнат политичките цели и можни воени распоредувања, со цел да се одврати почетокот или ескалацијата на вооружените конфликти,
- се врши мониторинг на воените движења и кршење на човековите права, меѓу другите инструменти. (Butros-Gali, 1992: 53)

Советот на безбедност при ООН претставува значаен сегмент на Обединетите Нации, каде една од основните задачи на овој совет е превентивна дипломатија за миротворење и чување на мирот. Притоа, во насока на менаџирање и превенирање со кризите ООН, мора да се залагаат за следните аспекти:

- ✓ да бара да идентификува во најрана можна фаза ситуации кои би можеле да произведат конфликт, и да се направи напор преку дипломатија да се отстранат изворите на опасност пред да резултираат со насилство;
- ✓ таму каде што конфликтите ќе избувнат, да се започне со миротворење кое ќе има цел разрешување на прашањата кои довеле до конфликтот;
- ✓ преку чување на мирот да се работи на зачувување на мирот без разлика колку е тој кревок, таму каде борбите се запрени, да се помогне во имплементирање на договорите постигнати со мировниците;
- ✓ да се биде подготвен да се помага во градењето на мир во различни контексти, повторно градење на институциите и инфраструктурата на нациите растргнати од цивилна војна и неволји, градење на врска на мировна взаемна корист помеѓу нациите кои порано биле во војна;
- ✓ во најширока смисла, да се разгледаат најдлабоките причини за конфликт: економски, социјални и политички причини.. (Митревскаи др., 2009:67)

Во оваа насока потребно е да се истакне и „Агендата за мир“, од 1992 година, која овозможува признавање на домашна јурisdикција на државите и забранување на меѓународна интервенција без согласност на државата. Самата „Агенда за мир“, овозможува мултидимензионален концепт на превенција на конфликти, кој концепт ги опфаќа следните аспекти:

1. Дипломатија за да се олабават тензиите пред да резултираат со конфликт;
 2. Непосредна репресија на конфликтот во неговата рана фаза;
 3. Превенција на повторно појавување или враќање на запрен конфликт.
- (Митревска и др., 2009:67)

Овие аспекти потребно е да бидат меѓусебно поврзани со цел да се спречи конфликт. Исто така, потребно е да се напомент и инструментите кои ќе овозможат реализирање на оваа Агенда, а кои се однесуваат на:

- ✓ Мерки за градење доверба;
 - ✓ Мерки за изнаоѓање факти од главниот орган на ООН;
 - ✓ Мрежа за рано предупредување која ја користат специјализирани агенции на ООН на територија на конфликтни региони како и значењето на регионалните организации;
 - ✓ Превентивни воени распоредувања кои или би го одвратиле агресорот или би ги редуцирале тезите помеѓу превенција на внатрешни или меѓудржавни конфликтни страни;
 - ✓ Создавање на демилитаризирани зони посебно на заедничките граници.,
- (Митревска и др., 2009:68)

При дефинирање на клучните аспекти во менаџирањето на конфликтите и превенцијата за нивно ненастанување, покрај улогата на НАТО и ООН, посебно место зазема и „Стратегијата за превенција на конфликти“, која се дефинира од страна на секоја држава без разлика дали е членка на НАТО или не.

„Стратегијата за превенција на конфликти, е сеопфатен пристап за операционализација на активностите и за успешно решавање на конфликтот, каде како најкритичен момент за преземање акција претставува преминот од стабилен во нестабилен мир или директно од стабилен мир во криза, односно војна. (Рајковчевски, 2012:133) Постојат голем број рамки и методи за развивање на стратегии за превенција на конфликти, но главно тие се совпаѓаат во четири клучни фази и тоа:

1. Анализирање на ситуацијата, што вклучува:

- ✓ Предмети (индикатори) што го поткрепуваат и го движат конфликтот
- ✓ Цели или услови кои влијаат за намалување на конфликтот и кои можат да бидат основа за постигнување на мирот;

2. Идентификација или „мапирање“ на клучните учесници и носители, вклучувајќи ги и тие кои го подгреваат и го надополнуваат конфликтот, како и оние кои го ублажуваат конфликтот и го промовираат мирот;
3. Развивање на сценарија за можни ситуации од најлошите до најдобрите случаи;
4. Планирање на ефективни одговори преку идентификување на акции и на чекори што треба да се преземат за намалување на тензиите и за промовирање на ненасилно решавање на конфликтот. (Рајковчевски, 2012:134)

Карактеристично е да се напомене дека, стратегијата за превенција на конфликти претставува комбинација од стари и нови, долготрајни и краткотрајни, цивилни и воени, репресивни и превентивни инструменти. Инструментите служат за вршење на структурни промени или давање помош во вонредни ситуации, кога треба да се спречи започнување на конфликт или да се овозможи враќање на мирот. Во тој контекст, активностите за превенција на конфликти подразбираат техники во кои членовите на различни етнички групи, соочени со спротивставените интереси, се справуваат со заканите без да создадат насилство или губење на довербата. (Рајковчевски, 2012:133)

Во рамките на модерната дипломатија, развиени се голем број методи за дипломатска акција, чија цел е да се најде мирољубиво решение на спорот, односно да

се спречи конфликтот. Тука, потребно е да се истакне и Националната рамка за превенцијата од конфликти, која е неопходно да се темели врз почитувањето на правото како основен принцип за функционирање на државата. Секое прекршување и злоупотреба на придобивките од демократското општество и правната држава, ја присилува државата преку нејзините институции да примени легитимна сила, позната како државна сила, како дел од репресивните мерки за заштита на уставниот поредок и на општествените вредности. (Рајковчевски, 2012:136)

Во однос на националната рамка за превенција на конфликти на Република Македонија, може да се истакне дека таа содејствува со напорите на државата за усогласување на домашните со европските стандарди во областа. Во согласност со националната рамка, домашните субјекти за спроведување на превенцијата на конфликти (безбедносниот систем, политичките власти и граѓаните на Република Македонија како претставници на етничките заедници), освен во спроведувањето на превенцијата, имаат задача да партиципираат во креирањето и во имплементацијата на националната безбедносна политика, да ги идентификуваат заканите, степенот на конфликтност и нивното влијание врз загрозувањето на поредокот, на евроатлантските интеграции и на меѓуетничките односи. И покрај тоа што безбедносниот систем претставува клучен актер во рамката за споредување превенција на конфликти, во духот на демократијата (пред сè, заради сеопфатност и заради стручност), во процесот на креирање, на изменување и на дополнување на националната рамка за превенција на конфликти, треба да бидат вклучени и други значајни субјекти во општеството (државни институции, цивилен сектор, претставници на политичкиот живот во државата, медиуми, стручњаци во областа на безбедноста и други). (Рајковчевски, 2012:137)

ГЛАВА II

НАТО И КРИЗНИОТ МЕНАЏМЕНТ

1. Поим и значење на НАТО Алијансата

Северноатлантската Алијанса или Организацијата на Северноатлантскиот договор - НАТО (North Atlantic Treaty Organization - NATO) е политичко - воена организација која се формирала со цел да се заштитат Европа и Северна Америка од силниот СССР. Како организација која се формирала во 1949 година во Вашингтон, основана согласно членот 51 на Повелбата на Организацијата на Обединетите нации, кој го афирмира природното право на легитимна, индивидуална и колективна одбрана. (Ружин, 2010:8) Во согласност со таа Повелба, основна улога на НАТО е, применувајќи политички и воени средства, да ја штити слободата и безбедноста на своите земји членки, да ги штити заедничките вредности на демократијата на своите сојузници, слободата на поединецот, улогата на законот и мирното надминување на недоразбираната, како и да ги промовира овие вредности во рамките на евроатлантските области.

НАТО претставува сојуз на 28 земји – членки од Северна Америка и од Европа со седиште во Брисел. Таа претставува Алијанса во чии рамки државите-членки ја зачувуваат сувереноста и целосната независност во донесувањето на одлуки и водењето на безбедносната политика. НАТО е инстанца во чии рамки државите се консултираат за сите прашања поврзани со националната и глобалната безбедност, па затоа со право може да се напомене дека Алијансата обезбедува форум во кои секоја земја членка е рамноправна и може да се консултираат меѓу себе за прашања од заеднички интерес и да преземат активности во насока на решавање на истите.

Суштинското значење на НАТО е да ја сочува слободата и безбедноста на сите свои членки преку политички и воени средства, согласно принципите на Повелбата на ООН. Потпирајќи се врз заедничките вредности на демократијата, респектот на правата на човекот и примарноста на правото, Алијансата од постоењето настојува да создаде

праведен, траен и мировен поредок во Европа. Оваа суштинско значење е надополнето со непроменета заложба на НАТО да ја овозможи и гарантира безбедноста на Северна Америка и безбедноста во Европа. (Office of Information and Press NATO, 2001:30) Во таа насока, може да се потенцира дека, членките на Алијансата бенефицираат од рамноправното и еднакво ниво на безбедност, независно од нивната позиција или големината на воениот потенцијал, со што со право може да се напомене дека односите меѓу земјите членски во рамките на Алијансата го претставуваат темелот на оваа организација. Од особена важност е да се напомене дека дека овие земји ги споделуваат истите основни интереси и вредности и се залагаат за одржување на демократските принципи, а безбедноста на Европа и на Северна Америка се неразделиви. Притоа, Алијансата се заснова на идејата за одбрана на сите нејзини земји членки од агресија или можни закани за агресија, како и на принципот според кој нападот врз едена или врз неколку земји членки ќе се смета за напад врз сите земји членки.

НАТО им овозможува на државите да ги координираат нивните политики во насока на преземање комплементарни обврски. Тоа им овозможува да се консултираат и да соработуваат во политичкиот, економскиот и останатите домени и да се утврдат заеднички одбранбени планови. Исто така, дејствува и како суштински форум за консултации по безбедносни прашања во интерес на своите членки и како суштински столб за мирот и стабилноста на Евроатлантската област.

Организацијата на Северноатлантскиот договор (НАТО) ја обезбедува структурата којашто овозможува остварување на целите на Алијансата. Имено, таа ја обезбедува потребната клима која е потребна за да се овозможи континуирана консултација и соработка меѓу земјите – членки на политичко, воено и економско поле.

Значењето на Алијансата се потенцира и од смислата за еднаква безбедност меѓу членките на Алијансата, без разлика на разликите во нивните услови или за нивните национални и воени можности, допринесувајќи за стабилноста во евроатлантската област. Тоа создава услови кои поддржуваат зголемена внатрешна соработка меѓу членките на Алијансата како и меѓу членките на Алијансата и други земји. (Office of Information and Press NATO, 2001:34)

Средствата, со кои Алијансата ја спроведува својата безбедносна политика, вклучуваат одржување на доволна воена способност за спречување на војни и ефикасна одбрана; севкупна способност за справување со кризи што ќе влијае на

безбедноста на нејзините членки; и активно промовирање на дијалог со други нации и приод на соработка во рамките на европската безбедност, вклучувајќи мерки за понатамошен напредок на полето на контролата на вооружувањето и разоружувањето. (Office of Information and Press NATO, 2001:34)

Карактеристично е за НАТО тоа дека низ целиот овој период игра клучна улога, во организирањето и координирањето на политиката на членките со цел да го намали ризикот од кризи кои би можеле да влијаат на глобалната безбедност. Во тој контекст, Алијансата ги насочувала своите напори кон надминување на воената нерамнотежа, кон поголема транспарентност на воените прашања и кон градење на доверба низ радикални, истовремено избалансирани и докажани договори за воена контрола, верификација на договорите и зголемување на контактите на сите нивоа. Со цел да остане ефективна во одбраната и промовирањето на безбедноста во оваа нова безбедносна средина којашто се побрзо се менува, Алијансата е вклучена во тековната трансформација која влијае на сите аспекти на нејзината агенда со нови задачи, нови членки, нови капацитети, нови партнерства и нови начини на работење.

2. Историска еволуција на НАТО од време на Студената војна до денес

НАТО е организација која настанала во периодот по Втората Светска војна, кога се појавува итна потреба од економска обнова, на западно европските земји и нивните северноамерикански сојузници, и претставувала начин на заштита од експанзионистичката политика на СССР.

Тоа се формирала со потпишување на североатланскиот договор во Вашингтон во април 1949 година, со што се воспостави безбедносен систем заснован врз партнерството меѓу 12 земји и тоа Белгија, Канада, Данска, Франција, Исланд, Италија, Луксембург, Норвешка, Португалија, САД, Велика Британија и Холандија. Потоа, во 1952 година, кон договорот се приклучија и Грција и Турција, додека Сојузна Република Германија и се приклучи на Алијансата во 1955 година.

Потоа следува Шпанија во 1982 година, па Чешка, Унгарија и Полска во 1999 година. Во 2004 следува поголемо проширување на Алијансата за уште 7 земји Бугарија, Естонија, Летонија, Литванија, Романија, Словачка и Словенија, а во 2009 е последното проширување на НАТО за Албанија и Хрватска.¹

Земјите основачи на НАТО – Белгија, Канада, Данска, Франција, Исланд, Италија, Луксембург, Холандија, Норвешка, Португалија, Обединетото Кралство и САД – се заложиле да си помогнат во одбраната на секоја од нив во случај на воена агресија против која било од нив. Преку врзувањето на Северна Америка за одбраната на Западна Европа, Алијансата демонстрираше дека секаков обид за политичка и воена принуда против Западна Европа ќе биде неуспешен. Истовремено, тие обезбедиле националните одбранбени политики постепено да станат поинтегрирани и независни.

Карактеристично за еволуцијата на НАТО е тоа што во почетокот на нејзиното формирање, основната цел била насочена кон колективна безбедност на нејзините земји членки. А од 60-тите и 70-тите години на 20 век, Алијансата почнала да се грижи и за намалување на тензијата во односите исток – запад, односно правела напори за да воспостави позитивни односи со источно-европските земји и Советскиот Сојуз, во рамките на надворешните политики на државите. Соодветно на тоа, земјите членки на

¹<http://www.nato.int/nato-welcome/index.html>

НАТО ги зголемија своите напори за развивање на воени структури потребни за имплементација на нивните напори за здружена одбрана. Присуството на северноамериканските сили на европска почва на барање на европските влади помогна во обесхрабрувањето на Советскиот сојуз во неговите размислувања дека агресијата би можела да биде успешна. Исто така, како минуваше времето, се повеќе земји стануваа сојузници.

Клучен пресврт во политиките на Алијансата имале и радикалните немири што се појавиле во Европа во доцните 80 - ти години, кога се појавила потреба од промени на целите на Алијансата. Имено, со рушењето на Берлинскиот ѕид во ноември 1989 година, обединувањето на Германија во октомври 1990 година, и паѓањето на комунистичкиот режим на Советскиот Сојуз, и останатите комунистички федерации го означуваат крајот на студената војна, а воедно тие настани биле главна основа за трансформација на геополитичката состојба во Европа, и промена на целите на НАТО. (Jablonski, 2000:197)

Потребата за промени се почувствувала уште на самитите на Алијансата во Лондон во јули 1990 година, во Рим во ноември 1991 година и во Брисел во јануари 1994 година, кога НАТО ја приспособил својата глобална стратегија кон настанатите геополитички и геостратешки промени. Имено, од Самитот во Лондон од 1990 година, Алијансата им испратила пријателски пораки и ги поканила владите на: СССР, Чехословачка, Унгарија, Полска, Бугарија и Романија да утврдат редовни дипломатски врски, а во Париз, истата 1990 година, Алијансата и новите партнери потпишале заедничка декларација во која потврдуваат дека повеќе не се сметаат за противници. Една година подоцна, на Самитот во Рим 1991 година, шефовите на државите и владите одлучиле да испратат пораки за можното проширување на Алијансата, со што се настојувало да се зајакне соработката меѓу предходно завојуваните страни на Советскиот Сојуз и членките на НАТО. (Ружин, 2010:36)

Во овој контекст, во декември 1991 година бил основан Северноатлантскиот Совет за соработка - CACC (Nord Atlantic Cooperation Council - NACC), со цел да им се овозможи на некогашните противници со помош на овој Совет директно да учествуваат во утврдувањето на идната програма за соработка. (Smith, 1990:25)

На Самитот во Мадрид во јули 1997 година, шефовите на државите и владите решиле да им испратат покани на новите потенцијални кандидати -Чешката Република,

Унгарија и Полска за да отпочнат со пристапните преговори кон Северноатлантскиот договор, кои потоа во 1999 година стекнуваат статус на членки на оваа Алијанса. Карактеристично е да се напомене дека оваа одлука не била донесена изолирано, туку се одвивала во рамките на еден поширок процес кој води кон поширока европска интеграција. На Самитот во Вашингтон, пак, април 1999 година, по приемот на трите комунистички држави, Алијансата го дизајнирала и посебниот инструмент за пристап кон НАТО кој бил наречен „Акционен план за членство“, и бил наменет да им помогне на државите кандидати поуспешно да се подготват за влезот во НАТО. (Ружин, 2010:15) Овај Акционен план во голема мера ја забрзал постапката за прием на уште неколку држави. Имено, на Самитот на шефовите на државите и владите во Прага во 2002 година, Алијансата испратила покани и на Словенија, Словачка, Бугарија, Романија, Естонија, Латвија и Литванија, што воедно претставува едно од најголемите проширувања на Алијансата во текот на нејзината историја. На следниот самит во Истанбул во 2004 година и Рига во 2006 година, не дошло до проширување, но, веќе на Самитот во Букурешт, Алијансата констатира дека Албанија и Хрватска се спремни да отпочнат со преговори за влез во унијата. Овие две држави во 2009 година се стекнале со статусот рамноправни членки на НАТО. (Ружин, 2010:15)

Во насока на еволутивниот развој на НАТО потребно е да се истакне дека тој и понатаму има можност да се проширува со нови земји-членки, пред сè тука приоритет имат земјите од Западен Балкан –Република Македонија, Србија и Црна Гора што во голема мера ќе придонесе за намалување на тензиите и множностите за појава на нови безбедносни кризи.

3. Цели и функции на НАТО

Основната цел на НАТО од нејзиното основање до денес е да ја брани слободата и безбедноста на сите свои членови со политички и воени средства во согласност со Северноатлантскиот договор и принципите на Повелбата на Обединетите Нации. Имено, Алијансата од својот почеток работи на воспоставување на праведен и траен поредок на мир во Европа, заснован на заеднички вредности на демократијата, човековите права и владеење на законот. (Ruzin, 2004:50) Оваа цел на Алијансата е условена и со почитување на фундаменталниот принцип на заедничка заложба за меѓусебна соработка меѓу земјите членки заснована врз взаемната поврзаност на нивната безбедност. (Smith, 1990:26)

НАТО е единствената организација која ја поврзува безбедноста на САД и Канада со онаа на Европа. Во повоениот период заедната безбедносна синергија меѓу државите на Западна Европа и САД се манифестирала, од една страна со генерирањето на безбедносни сили стационирани на нивните територии, но под интегрираната команда со која раководел висок американски офицер, а од друга страна, секоја европска држава градела сопствена национална безбедносна компонента, било во целосна согласност со американското стратешко партнерство, или, пак, независно, како што било случај со Франција.

Основниот ангажман на сите членки кон нивната заедничка безбедност е впишан во член 5 на Северноатлантскиот договор: „Секој напад против една држава-членка се смета како напад против сите членки“. (Jablonski, 2000:203) Таа што, со право може да се напомене дека интегрираната воена структура и процедурите во утврдување на заедничките одбранбени планови на НАТО се во функција на таквиот ангажман во колективната одбрана.

Водечкиот принцип врз кој се раководи Алијансата е заедничката заложба и заедната соработка меѓу суверените држави во поддршката на неделивоста на безбедноста на нејзините членки. Солидарноста и кохезијата во рамките на Алијансата преку секојдневната соработка во политичката и воената сфера гарантира дека ниту една земја членка не е принудена во справувањето со своите безбедносни предизвици да се ориентира само на сопствените национални можности. Без да се лишуваат од нивното право и обврска да ги преземаат своите суверени одговорности во областа на одбраната, Алијансата им овозможува на земјите членки преку колективни напори да

одговорот на своите основни национални безбедносни цели. (Office of Information and Press NATO, 2001:33)

Во тој контекст како најзначајни цели на Алијансата може да се истакнат:

- ✓ Широк пристап кон безбедноста со опфаќање на политичките, економските, социјалните и еколошките фактори како и на одбрамбената димензија на Алијансата;
- ✓ Силна предаденост на трансатланските односи;
- ✓ Оджување на воените капацитети на Алијансата за да се обезбеди ефикасниот на воените операции;
- ✓ Развој на европските капацитети во рамките на Алијансата;
- ✓ Одржување на соодвети структури и процедури за спречување на конфликти и за управување со кризи;
- ✓ Ефективни партнерства со земјите кои не се членки на НАТО засновани на соработка и дијалог;
- ✓ Проширување на Алијансата и политиката на отворена врата насочена кон потенцијалните нови членки;
- ✓ Континуирани напори насочени кон далекусежна контрола на вооружувањето, разоружувањето и договорите за спречување на ширењето. (Ружин, 2005:52)

Во однос на своите безбедносни функции, НАТО ги дава насоките на политичките и воените средства што треба да се користат за да се остварат посакуваните цели. Всушност, целта е да ја задржи безбедноста на своите членки во комбинација со конкретните обврски во насока на унапредена и проширена безбедност на Европа како целина преку партнерство и соработка со поранешните непријатели.

Покрај другите, како најзначајни функции на НАТО може да се истакнат следните:

- Да се обезбеди еден од неопходните темели за стабилна евроатлантска безбедносна средина заснован брз развојот на демократските институции и предаденоста кон мирното решавање на споровите, при што ниту една земја нема да биде во можност да заплашува или да принудува некоја друга земја со закана или со употреба на сила;
- Да служи како основен трансатлански форум за консултациите на сојузниците по прашањата кои влијаат врз нивните витални интереси, вклучително и можниот трансфер на настаните кои би можеле да наметнат ризици по безбедноста на членките и за соодветна координација на нивните напори во областите од заедничкиот интерес;
- Да се брани и да ги одвраќа сите закани со агресија против која било земја членка на НАТО;
- Да изготвува неопходна рамка за стабилноста на европската безбедност, заснована врз развитокот на демократските институции и волјата за мирното решавање на споровите;
- Да ја врши одбрамбената функција против сите форми на агресија кои се насочени против територијата на било која членка на НАТО;
- Да биде врз зачувувањето на стратешката рамнотежа во Европа. (Ружин, 2005:50)

4. Организациска поставеност на НАТО

НАТО како комплексна целина е составена од организациона структура која има за задача да ги дизајнира и спроведе стратешките политики за зачувување на глобалната безбедност и соочување со новонастанатите услови и предизвици. Како најзначаен орган на Алијансата е Северноатлантскиот Совет, кој има ефективна политичка власт и моќ да донесува одлуки. Тој се состои од постојани претставници од сите земји членки, кои се состануваат најмалку еднаш неделно. Советот се состанува и на повисоко ниво каде учествуваат министри за надворешни работи, за одбрана, шефови на влади, но ги има истите овластувања и моќ да донесува одлуки а одлуките го имаат истиот статус и значење без оглед на кое ниво се донесени. Во таа насока Советот има важен политички профил и издава соопштенија објаснувајќи ги ставовите и одлуките на Алијансата пред широката јавност и пред владите на земјите кои не се членки на НАТО.

Советот е единственото тело во Алијансата чија моќ експлицитно потекнува од Северноатлантскиот договор. (Jablonski, 2000:209) Според овој договор, Советот има право да формира пониски тела, односно комитети кои понатаму ќе помогнат во диверзификација на надлежностите и подобро исполнување на зацртаните цели. Во таа насока, може да се напомене дека Советот овозможува постоење на единствен форум за широк опсег на консултации меѓу владите на земјите членки по сите прашања кои влијаат на нивната безбедност, а воедно тоа е и најважното тело за донесување одлуки. Притоа одлуките се израз на колективната волја на владите на земјите членки до кои се доаѓа по пат на заеден консензус. Сите влади на земјите членки се учеснички во ставовите кои се формулирани во Советот или под негов авторитет и имаат подеднакво учество при консензусот кој е основа за одлуките.

Покрај Советот, организациската структура на НАТО е поделена и на две засебни структури и тоа: Цивилна Организациона Структура и Воена Организациона Структура (Табела 2.1), кои ја потенцираат можноста на НАТО Алијансата да дејствува како цивилна и воена формација.

Табела 2.1. Цивилна и Воена Организациона Структура

ЦИВИЛНАТА ОРГАНИЗАЦИОНА СТРУКТУРА	ВОЕНА ОРГАНИЗАЦИОНА СТРУКТУРА
- Постојаните претставници и националните делегации - Генерален секретар - Меѓународен штаб - Личен кабинет - Кабинет на генералниот секретар - Извршен секретаријат - Канцеларија за информации и печат - Канцеларијата на НАТО за безбедност - Сектор за политички прашања - Сектор за одбранбено планирање и операции - Сектор за одбранбена поддршка - Штаб во седиштето на НАТО за консултации, команда и контрола - (NHQC3S) - Сектор за инвестирање во безбедноста, логистика и планирање на - вонредни состојби од не-воен карактер - Сектор за прашања од областа на науката и животната средина - Управна канцеларија - Канцеларија на финансискиот контролор - Канцеларија на претседавачот на Високиот одбор за ресурси - Канцеларија на претседавачот на комитетите за буџет - Меѓународен одбор на ревизори - Организации на НАТО за производство и логистика	- Воен комитет - Стратегиски команданти - Меѓународен воен штаб - Претставници на земјите партнери

Извор Office of Information and Press NATO (2001) „ Прирачник за НАТО,, Скопје, стр. 237-266

При дефинирање на цивиланата Организациона Структура, потребно е да се напомене дека секоја земја членка во Северноатлантскиот совет е претставена со амбасадор или постојан претставник, кој е поддржан од национална делегација која е составена од советници и официјални претставници кои ја претставуваат нивната земја во различни комитети на НАТО. Овие делегации по многу нешта наликуваат на мали амбасади. Нивното сместување во истата зграда каде што е седиштето им овозможува да одржуваат меѓусебни формални и неформални контакти, како и контакти со меѓународниот персонал на НАТО и претставниците на земјите партнери, на лесен начин и без одложување.

Највисок орган меѓу нив е Генералниот секретар, кој е висок меѓународен државник номиниран од владите членки за претседавач на Северноатлантскиот совет. Имено, Генералниот секретар е одговорен за унапредување и насочување на процесот на консултации и донесување одлуки кои се извршуваат ширум Алијансата. Тој може да предложи теми за дискусија и одлучување и има власт да посредува при несогласувања меѓу две земји членки. Тој има обврска да му дава насоки на Меѓународниот штаб и е главен портпарол на Алијансата, како во нејзините надворешни односи така и во комуникациите и контактите со владите на земјите членки и со медиумите. Заменик-генералниот секретар му помага на генералниот секретар при извршувањето на неговите функции и го заменува во негово отсуство. Исто така, Генералниот секретар е задолжен да го промовира и да раководи со процесот на консултации и одлучување во Алијансата. Тој може да предложи одредени теми за дебатирање, а во улога на независен претседател да ја ориентира дебатата кон консензус, во интерес на мултикултурната солидарност на Алијансата. Инаку, самиот нема моќ да донесува политички одлуки, може да реагира во името на Алијансата само доколку со таквата реакција се согласат и владите на државите-членки.

Генералниот секретар е и главниот портпарол на Алијансата во односите на НАТО и разните влади, или со другите меѓународни организации. Тој, воедно, е главниот портпарол на Алијансата за медиумите, иако во НАТО се ангажирани и други класични портпароли. Алијансата функционира врз основа на заеднички преземените активности на сите држави-членки, во полза на заемна и конкретна соработка. Нивната солидарност се рефлектира во секојдневните активности на Алијансата во политичкиот, одбранбениот, воениот и останатите домени.

Покрај генералниот секретар, значајно место во цивилната структура на НАТО има и меѓународниот штаб кој се состои од персонал од земјите членки, вработени директно од Организацијата или испратени од нивните влади. Членовите на Меѓународниот штаб се одговорни на генералниот секретар и се лојални на организацијата во текот на целото нивно работење. Меѓународниот штаб се состои од Кабинет на генералниот секретар, пет оперативни сектори, Управна канцеларија и Канцеларија на финасискиот контролор. На чело на секој сектор се наоѓа по еден помошник генерален секретар кој вообичаено е претседавач на главниот комитет кој работи на прашања од неговиот домен на одговорност. Преку нивната структура на дирекции, одделенија и служби, секторите ја поддржуваат работата на комитетите во разни полиња на активности опишани во другите делови од книгава. Меѓународниот штаб го поддржува процесот на градење консензус и одлучување меѓу земјите членки и земјите партнери, и е одговорен за подготовката и активностите што следат од состаноците и одлуките на комитетите на НАТО, како и на тие од институциите создадени за раководење со разните форми на билатерални и мултилатерални партнерства со земјите кои не се членки а кои се формирани по Студената војна. Покрај тоа, постојат и низа цивилни агенции и организации лоцирани во разни земји членки кои делуваат во сфери како на пример комуникациски и информативни системи и логистичка поддршка.

Извршниот секретаријат е исто така важен сегмент од организационата структура бидејќи е одговорен за непречено функционирањена Северноатлантскиот совет (НАС), Евроатлантскиот партнерски совет (ЕАПС), Постојаниот здружен совет на НАТО и Русија (РЈС), Медитеранската група за соработка (МСГ), Комитетот за планирање на одбраната (ДРС) и Групата за нуклеарно планирање (НРС), како и работата на севкупната структура на комитетите и работните групи формирани за поддршка на тие тела. Тој исто така е одговорен и за планирањето и организацијата на сите министерски состаноци и самити, во седиштето на НАТО и во странство. Понатаму, Извршниот секретаријат пак, е одговорен за административните аранжмани кои се однесуваат на ЕАПС и на другите тела кои се состануваат во формата на ЕАПС или Партнерството за мир, и за координација на договорите за акредитација на дипломатски мисии на земјите партнери во НАТО. (Office of Information and Press NATO, 2001:238)

Членовите на Извршниот секретаријат се секретари на комитетите и записничари, со тоа обезбедувајќи административна и секретарска поддршка на Советот и неговите високи комитети. Тие подготвуваат програми, документи со одлуки, резимеа и документи од процедурална природа кои им се потребни на одредени тела, а воедно се и советници на претседавачите на комитетите и лица за контакт за самите комитети. Извршниот секретар, како секретар на сите тела на министерско и амбасадорско ниво, одговара пред генералниот секретар дека работата на разните сектори на Меѓународниот штаб се одвива во согласност со дадените директиви. Во таа насока, потребно е да се напомене дека преку Службата за информативни системи, неговата канцеларија обезбедува информативно-техничка поддршка за Меѓународниот штаб и за Меѓународниот воен штаб, како и за комуникацијата на канцелариите во седиштето на НАТО. Тој исто така е одговорен и за имплементацијата на политиката за информатички менаџмент ширум НАТО и за декласификацијата, објавувањето во јавноста и архивирањето на документите од НАТО, согласно договорените процедури, откако ќе бидат одобрени од земјите членки. (Office of Information and Press NATO, 2001:238)

Канцеларијата за информации и печат се состои од Служба за печати и медиуми и Служба за информации, која е поделена на Одделение за планирање и продукција, Одделение на НАТО за односи со земјите и Одделение за надворешни односи и односи со партнерите. Службата за печат и медиуми дава официјални соопштенија во името на Алијансата и генералниот секретар, и организира официјални и неофицијални брифинзи за новинарите. Службата за печат и медиуми им дава акредитации на новинарите и објавува писмени комуникации и говори на генералниот секретар, како и обезбедува дневни прегледи од печатот за персоналот кој работи во седиштето на НАТО во Брисел. Воедно, оваа служба организира интервјуа на генералниот секретар и други официјални лица од НАТО со медиумите и обезбедува техничка помош и средства за радио и телевизиско емитување.

Канцеларијата за информации и печат им помага на владите на земјите членки и партнерите во проширување на разбирањето на јавноста во улогата и политиката на НАТО преку различни програми и активности. При тоа, се користат периодични и непериодични публикации, видеопродукција, фотографии и изложби, групни посети, конференции, семинари и стипендии за истражување. Во рамките на канцеларијата

постои и библиотеката, центар за документација, како и библиотека наменета за медиумите и единица за дистрибуција. (Office of Information and Press NATO, 2001:239)

Секторот за политички прашања го раководи помошникот генерален секретар за политички прашања, кој претседава со Високиот политички комитет и е вршител на должноста претседавач на неколку други комитети. Секторот има Политичка дирекција и Економска Дирекција. Директорот на Политичката дирекција е заменик помошник генерален секретар за политички прашања, заменик претседавач на Високиот политички комитет и вршител на должност претседавач на Политичкиот комитет. Додека, директорот на Економската дирекција е претседавач на Економскиот комитет. (Office of Information and Press NATO, 2001:239)

Секторот за одбранбено планирање и операции спаѓа под помошникот генерален секретар за одбранбено планирање и операции, кој е претседавач на Комитетот на ревизија на одбраната (високо тело за планирање на одбраната во НАТО кое е под Комитетот за планирање на одбраната) и потпретседавач на Извршната работна група. Тој исто така претседава и со Политичката координативна група (PCG). Секторот исто така го поддржува и Политичко-воениот управен комитет на Партнерството за мир (PMSC/ПЗМ) во координирањето и развивањето на активностите на ПЗМ. (Office of Information and Press NATO, 2001:240) Овој сектор се состои од Дирекција за одбранбена политика и планирање на силите, Дирекција за партнерство и соработка во одбраната, Дирекција за кризен менаџмент и операции и Дирекција за нуклеарна политика.

Дирекцијата обезбедува поддршка со персонал за заменикот генерален секретар во неговата функција на претседавач на Управната група на високо ниво (HLSG), која ја следи имплементацијата на Иницијативата на Алијансата за одбранбени капацитети. Дирекцијата за одбранбена политика и планирање на силите се состои од Одделение за одбранбена политика и Одделение за планирање на силите. Таа е одговорна за прашања од областа на одбранбената политика и за повеќето прашања од политичко-воена природа кои ги разгледува Советот или Политичката координативна група, како и за подготовка, во соработка со националните делегации, на сите документи и работи кои се однесуваат на ревизијата на одбраната, вклучувајќи анализа на националните програми за одбраната.

Секторот за одбранбена поддршка се наоѓа под помошникот генерален секретар за одбранбена поддршка и ги советува генералниот секретар, Северноатлантскиот совет, Комитетот за планирање на одбраната и другите тела на НАТО кои се во врска

со истражување на полето на вооружувањето, развивањето, производство, набавките и проширена воздушна одбрана;

Во однос на Воената Организациона структура, важно место зазема Воениот комитет на НАТО кој има за цел да се обезбеди помош и насоки за одлучување на Северноатлантскиот совет. Воениот комитет одлучува во врска со воени прашања, високите воени офицери служат како национални воени претставници во НАТО и како членови на Воениот комитет на постојаната сесија, на која претседава избран претседавач (СМС). Како телата за одлучување така и Воениот комитет редовно се состанува на високо ниво, имено, на ниво на началници на Генерал штаб (НГШ). Исланд, кој нема воени сили, на ваквиот состанок е претставен од цивилно официјално лице. Комитетот е највисокото воено тело во НАТО кое работи под комплетна политичка контрола на Советот. Карактеристично е да се напомене дека секојдневната работа на Воениот комитет ја вршат воените претставници, кои делуваат во име на нивните началници на генералштаб. Нивната работа се однесува на националните интереси на земјите кои тие ги претставуваат, меѓутоа истовремено остануваат отворени за преговори и дискусија со цел да се овозможи постигнување консензус. Ова честопати вклучува постигнувања договор за прифатливи компромиси, кога тоа е во интерес на Алијансата како целина и кога служи за унапредување на нејзините севкупни цели и задачи на политиката. Затоа воените претставници имаат соодветно овластување да му овозможат на Воениот комитет да ги извршува своите колективни задачи и да донесува брзи одлуки.

Комитетот има обврска на политичките власти на НАТО да им предлага мерки за кои се смета дека се неопходни за општата одбрана на територијата на НАТО. Притоа, неговата главна улога е да обезбедува насоки и совет за воената политика и стратегија. Тој обезбедува упатства во врска со воените прашања за стратегиските команданти на НАТО, чии што претставници присуствуваат на неговите состаноци и е одговорен за севкупното спроведување на воените работи на Алијансата под овластување на Советот, како и за ефикасно функционирање на агенциите на Воениот комитет. Комитетот дава помош во развојот на стратегиските концепти за Алијансата и подготвува годишна долгорочна проценка за силата и можностите на земјите и областите кои претставуваат ризик за интересите на НАТО. (Office of Information and Press NATO, 2001:245) Неговите дополнителни одговорности за време на кризи, тензии или војна се да ги советува Советот и Комитетот за планирање на одбраната околу воената ситуација и да дава предлози за употребата на воените сили, имплементацијата

на планови за можни ситуации и развојот на соодветни правила за делување. Воениот комитет се состанува секој четврток, по редовните состаноци на Советот кои се одржуваат во среда, така што може брзо да реагира на одлуките донесени од страна на Советот.

Воениот комитет во сесија на началниците на генералштаб (НГШ) вообичаено се состануваат трипати годишно. Два од овие состаноци на Воениот комитет се одржуваат во Брисел, а еден се одржува на ротациона основа во некоја од земјите членки на НАТО. Во рамките на Евроатлантскиот партнерски совет (ЕАПС) и Партнерството за мир (ПЗМ), Воениот комитет редовно се состанува со земјите членки на ЕАПС/ПЗМ на ниво на воени претставници на земјите (еднаш месечно) и на ниво на НГШ (двапати годишно) за да дискутираат за прашања кои се однесуваат на воената соработка. (Office of Information and Press NATO, 2001:246)

Посебен орган на Воената Организациона Структура на НАТО е Стратешкиот командант кој е одговорен да дефинира и побара сили кои смета дека се неопходни за успешно водење на задачите кои му биле доверени. Стратешките команданти утврдуваат одбранбени планови за зоните кои се под нивна одговорност и даваат мислење кон воените и политичките раководства на државите-членки.

Овластувањата на командантите им даваат право да ги утврдуваат сите потреби од доменот на неопходниот материјал и воена сила за да пристапат кон увежбување на силите кои ќе бидат под нивна команда, особено во периоди на криза. Воедно, тие се должни да развиваат капацитети и да ја одржуваат подготовката на силите, со цел да придонесуваат во раководењето со кризите, одржувањето на мирот и хуманитарната помош. Командантите поднесуваат извештаи и препораки до Воениот комитет и политичките авторитети на Алијансата во насока на донесување одлуки за составот и употребата на нивните сили и средствата за поддршка, како и за сите прашања кои би можеле да влијаат врз нивниот ангажман и одговорност.

Командантите утврдуваат применливи норми кон организацијата, формацијата, средствата, одржувањето и капацитетите во поддршката на силите под нивна контрола, со цел истите да бидат во состојба да ги исполнуваат нивните улоги.

Покрај Стратегискиот командант, посебно внимание се посветува и на Меѓународниот воен штаб каде на чело се наоѓа генерал – висок офицер, кој го избира Воениот комитет од номинираните кандидати на земјите членки за местото на директор на Меѓународниот штаб (DIMS). Основни задачи на директорот на Меѓународниот штаб се одговорноста за планирање, проценка и предлагање политика

за воени прашања која ја разгледува Воениот комитет, а исто така треба да се осигура дека политиката и одлуките на Комитетот соодветно се имплементирани. Во Меѓународниот воен штаб се наоѓаат и повеќе сектори кои во голема мера ги дизајнираат плановите и политиките на меѓународната безбедност. Тие функционални сектори се следните:

- ✓ **Секторот за планови и политика** кој го развива и координира придонесот на Комитетот кон планирањето на одбранбената политика и стратегија на НАТО. Ова вклучува придонес кон развојот на политичко-воени концепти, студии, проценки и соодветни документи, планирање на силите на НАТО;
- ✓ **Секторот за операции** го поддржува Воениот комитет при развојот на тековните оперативни планови и при освртот на прашањата кои се однесуваат на поставеноста на силите на НАТО и военото раководење во врска со улогата на НАТО во услови на меѓународни кризи;
- ✓ **Секторот за разузнавање** секојдневно обезбедува стратегиски разузнавачки информации за генералниот секретар, Северноатлантскиот совет, Воениот комитет и другите тела на НАТО. Тој се потпира на земјите од НАТО и командантите на НАТО за своите основни разузнавачки потреби бидејќи не постои независна разузнавачка функција или капацитет;
- ✓ **Секторот за соработка и регионална безбедност** служи како центар за воените контакти и соработка со Евроатлантскиот партнерски совет (ЕАПС), земјите од Партнерството за мир (ПЗМ), Русија во рамките на Основачкиот документ меѓу НАТО и Русија и Украина во рамките на Повелбата меѓу НАТО и Украина;
- ✓ **Секторот за логистика, вооружување и ресурси (LA&R)** во соработка со Секторот на Меѓународниот штаб е одговорен за развој на логистичките принципи и политика, вклучувајќи медицинска поддршка, транспорт и движење. Тој обезбедува штабна поддршка за Конференцијата на НАТО за високи претставници од логистиката;
- ✓ **Кризниот центар на НАТО** ги потпомага Северноатлантскиот совет, Комитетот за планирање на одбраната и Воениот комитет при извршувањето на нивните соодветни функции на полето на консултациите. Овој центар има клучно место во рамките на Алијансата за примање, размена и распределување на политичките, воените и економските информации. Центарот ги набљудува

политичките, воените и економските работи кои се од интерес за НАТО и за земјите членки на НАТО, 24 часа на ден. Кризниот центар на НАТО исто така обезбедува услови за брзи консултации при зголемени тензии или кризи и ги ажурира релевантните податоци;

- ✓ **Советникот за јавно информирање** го советува претседавачот на Воениот комитет, заменикот претседавач на Воениот комитет и директорот на Меѓународниот штаб во врска со јавното информирање и работи како координатор на јавните недоумици и медиумите. Советникот ги координира активно сите во јавното информирање со Канцеларијата на НАТО за информации и печат и сличните организации за јавно информирање во рамките на стратегиските команди и националните министерства за одбрана. (Office of Information and Press NATO, 2001:266)

Покрај главните компоненти на Цивилната и Воената организациона структура, во состав на Алијансата работат поголем број комитети кои се потчинети и се одговорни пред Советот, ги подготвуваат неговите состаноци и обезбедуваат проследување на неговите одлуки. Постојат и други над 250 работни комитети кои се состануваат почесто, или поретко, и разгледуваат бројни релевантни прашања за Алијансата.

5. Креирање на политика и донесување на одлуки од страна на НАТО

Формирањето и имплементацијата на политиката во еден сојуз на независни и суверени држави зависи од меѓусебното информирање за својата севкупна политика и намери, и се она што би можело да влијае врз нив. Токму затоа и има потреба од редовни политички консултации, колку што е можно повеќе при процесот на донесување одлуки, пред да се донесе одлука на национално ниво.

Сите земји членки на НАТО комплетно учествуваат во политичкото ниво на операции во рамките на Алијансата и подеднакво ги почитуваат одредбите од Северноатлантскиот договор, а пред се членот 5 кој е симбол на неделивоста на нивната безбедност - имено, нападот врз една земја е напад врз сите земји. (Office of Information and Press NATO, 2001:162)

Основниот принцип според кој се ориентира Алијансата во реализацијата на своите политички и стратешки цели е заедничкиот ангажман на заемната соработка на суверените држави во служба на неделивоста на безбедноста на сите нејзини членки. Солидарноста и кохезијата во рамките на Алијансата, кои се осигурани преку секојдневната соработка во политичко-воените домени, претставуваат гаранција дека ниту една земја-членка нема да се потпира единствено врз сопствените сили за да се соочи со големите безбедносни предизвици. (Ружин, 2010:23)

Учеството во активностите на НАТО се потпира врз принципот на доброволност и притоа, секоја држава-членка интервенира во процесот на расправата и донесувањето на одлуките. Во однос на разни прашања, државите мораат да се определуваат. Затоа, најчесто, националните делегации посакуваат да усвојуваат компромисни решенија на краток рок, со цел да го заштитат сопствениот долгорочен интерес. Перманентните воени сили кои се на располагање на НАТО се многу намалени. Се работи за мали воени интегрирани мултинационални штабови кои се наоѓаат во разни воени штабови, кои ја сочинуваат интегрираната воена структура на Алијансата и оперативните сили кои раководат со перманентните инсталации кои се користат во: телекомуникациите, воздушната одбрана, авионското набљудување и брзата реакција.

Најголемиот дел, од она што се нарекува сили на НАТО, е составен од национални сили кои остануваат под националната команда и со кои Алијансата, практично не располага. Овие сили се под одговорност на воените команданти на НАТО, кои,

согласно специфичните прилики и соодветните процедури, можат да бидат понудени од страна на членките.

Консултацијата е апсолутно суштински елемент во одлучувачкиот процес во рамките на Алијансата. Консултациите меѓу членките на НАТО се манифестираат во разни форми. Може да се работи за обична размена на информации, или за воедначување на ставовите. На повисоко ниво, консултацијата се содржи во запознавање со мерките и одлуките што владите ги презеле, или ќе ги преземат, а кои ќе имаат одреден директен, или индиректен feed back врз интересите на останатите сојузници. Консултацијата, воедно, може да се однесува и на давање мислење во однос на мерки и одлуки што владите би ги преземале во иднина за да им се даде можност на останатите сојузници да се изјаснат со сопственивидувања. Консултацијата може да опфати насочени дебати, од кои се очекува да резултираат со склучување договор за политиките кои треба да се усвојат, или за мерките кои паралелно би се преземале, односно колективните одлуки кои би се потврдиле од страна на Алијансата.

Во однос на процесот на донесување на одлуки во НАТО, главно место има Северноатлантскиот Совет (НАС) кој е одговорен за сите одлуки преземени од страна на Алијансата. Карактеристично е да се напомене дека сите неговите одлуки поседуваат еднаков авторитет и претставуваат погледи на секоја влада. Тоа значи дека владата која е претставена од страна на делегацијата и преку која го искажала одредениот став е решена да ја проследи таквата ориентација.

Според правилата на Алијансата, или на иницијатива на Генералниот секретар, или на иницијатива на било која држава-членка, може да се свика состанок на Советот доколку се смета дека прашањето што се иницира за дневниот ред е од интерес за Алијансата.

Механизмот на одлучување на НАТО е по пат на консензус и заемна доверба, кое воедно значи и гаранција дека националната независност на државите е заштитена и одржана. Во принцип тоа значи дека одлуките на Алијансата имаат сила на доброволно ангажирање, преземени од страна на членките, за да се достигнат целите на Алијансата. Затоа, во НАТО не постои процедура на гласање.

Одбирајќи да одлучуваат по пат на консензус, членовите на Алијансата ја комбинираат предноста на политичката моќ со која се здобиле на демократски начин, да ги воведат нивните искуства и специфичните перспективи во одлучувачкиот процес со одредбите кои им овозможуваат да реагираат колективно, брзо и решавачки. Кога

еднаш ќе се постигне консензус и ќе се донесе одлука, за Алијансата таа одлука претставува заедничка обврска за сите членки. (Jablonski, 2000:221)

Во самиот процес на донесувањето на одлука потребно е да се обезбеди максимална слобода на штабовите во процесот на планирање за развивање на идеи и концепти, кој што процес е определен со терминот и функцијата на Процес на оперативно планирање. (Ruzin, 2004:51) Самиот овој процес опишува една логичка секвенца на когнитивни процеси и придружни постапки преземени од страна на офицерите и вработените да се анализира ситуацијата, да се идентификува мисијата на барање, да се одреди најдобриот метод за извршување на задачите и да се постигне саканата конечна состојба. Исто така, самиот процес на донесување на одлуки вклучува идентификација на воените сили и способности кои се потребни за спроведување на операцијата и планирање на нивното распоредување и користење. (Ruzin, 2004:51)

Самиот процес на донесување на одлуки треба да ги овозможи следните аспекти:

- Иницирање/иницијација;
- Ориентација;
- Развој на концепт;
- Анализа и ажурирање на одлуката. (Ruzin, 2004:51)

Иницирањето на одлука е самата акција со која започнува процесот на одлучување и од кое понатаму зависи извршувањето на операцијата, кое останува во надлежност на политичките авторитети на НАТО. Заради иницирање на процесот на одлучување на кое било ниво (стратешко, оперативно или тактичко) командантите ја користат Иницијалната директива (ИД) или издаваат насоки за планирање.

Во оваа фаза се врши активирање на здружената оперативна група и се изработува планот за работа. Во оваа фаза се врши идентификација на надворешните команди и меѓународни агенции со кои ќе биде потребна координација и соработка, како и собирање на планирачки информации и податоци за потенцијалното подрачје на операцијата.

Ориентација пак, многу јасно го дефинира она што треба да биде постигнато. Таа јасно ги дава деталите на елементите кои се потребни за започнување на ефективното одлучување како што се посакуваната крајна состојба и намерата на највисокото командно ниво. Во ова фаза се врши анализа на мисијата со цел самиот процес на одлучување, насочување кон одредување на границите и природата на проблемот и потврдување на посакуваната крајна состојба која треба да се постигне. Самата анализа вклучува: интерпретација или дефинирање на насоките кои се дадени од претпоставената команда, физички, воени или политички услови кои можат да влијаат на мисијата и давање преглед на сопствените и потенцијалните противнички сили за да се утврдат предностите и недостатоците. Во анализата се разгледуваат и следните аспекти: ситуација, намера на претпоставениот командант, ограничувања, претпоставки, фактори, предности и слабости, центри на гравитација, решавачки точки, задачи, цели, критериуми за успех, мисија, идентификација на потребна сила. Карактеристично е да се напомене и фактот дека, самиот процес на одлучување е од суштинско значење за навремено обезбедување на силите и изводливост на варијантите.

Развојот на концепт како фаза на одлучувањето започнува со разгледување на наодите од претходната фаза преку кои командантот дава правец за работа на штабот за спроведување анализа, постепено обликување и развој на варијантите на дејство. Финалниот производ на оваа фаза е концептот на операцијата, изработен врз основа на варијантата на дејство, избрана од страна на командантот. Концептот е изработен со сеопфатна, логична анализа на состојбата и развојот и споредба на повеќе варијанти на дејство. Развојот ни овозможува и идентификација на предностите и недостатоците на сите варијанти на дејство, како и разгледување на клучните елементи при планирањето за извршување на секоја варијанта на дејство. Откако варијантите на дејство се тестирани на валидност и е извршена воената игра, истите се споредуваат преку анализа на резултатите од воената игра, утврдените предности и недостатоци, како и преку вреднување на оние критериуми кои се важни за командантот (изненадување, флексибилност, економија на сила, едноставност, навременост итн.). Споредбата, исто така, мора да ја вклучи и препораката за најдобрата варијанта на дејство. Во таа насока, посебно внимание се посветува на потребната координација во самата Алијанса, која што се постигнува преку континуираниот и интерактивниот процес на ревизија.

Во однос на анализата и ажурирањето на одлуките за време на операцијата, мора постојано да се следи реализацијата на планот и истиот да се ажурира доколку има чести промени на ситуацијата, или доколку истото се наложи од претпоставената команда. Ова се нарекува анализа на напредокот (прогресот) и истата се фокусира на нови закани, достапност/проток на силите, соодветност на плановите, побарувања за дополнителни планови итн.

Тргувајќи од овие аспекти, самиот процес на донесување на одлуки во НАТО претставува комплексна целина која игра значајна улога во спроведувањето на стратешката и кохезиона глобална безбедносна политика и решавање на идните предизвици поврзани со потребите за кризниот менаџмент.

6. Современи предизвици на НАТО поврзани со кризниот менаџмент

Во време на глобална поврзаност помеѓу државите, во која е изразена потребата за поголема (општа) интеграција, невозможно е некоја држава да гради самостоен и изолиран пристап во однос на безбедносните прашања. Затоа, безбедносните предизвици и заканите со кои се соочува државата се во корелација со внатрешните и надворешните случувања, како клучни параметри за дефинирање на безбедносната состојба во глобала, која воедно е основна цел на НАТО. Соочени со повеќе предизвици кои главно се насочени кон борбата против тероризмот и различни милитантни групи, НАТО се труди да стане организација која ќе може да им пркоси на тие појави и да менаџира со таквите кризни состојби.

За да се одговори на заканите, Алијансата превзеде серија иницијативи чија цел е подобрување на воените капацитети и подобрување на соработката меѓу членките, со земјите партнери како и со други меѓународни организации. Тие вклучуваат Иницијатива за одбранбени капацитети со цел да се ажурираат воените способности како одговор на новата безбедноста состојба.

Во таа насока се развива и концептот на „Приодот на Алијансата кон безбедноста во 21-от век, каде се потврдува важноста на трансатлантската врска и одржувањето на воените можности на Алијансата (Jablonski, 2000:256), проучувајќи ја улогата на другите клучни елементи во широкиот приод на Алијансата кон стабилноста и безбедноста кон градење на Европскиот безбедносен и одбранбен идентитет, спречување на конфликтот и кризниот менаџмент, соработката и дијалогот меѓу партнерите, проширувањето, контролата на оружјето, разоружувањето и сл.

Покрај борбата против тероризмот, низа дуги фактори ја потенцираат потребата од приспособување на структурите и политиките на Алијансата. Пред се, тоа се однесува на зголемената закана наметната од оружјето за масовно уништување и потребата од нови оперативни капацитети во критичните области. Свое влијание имаа и барањата за проширување на НАТО, како и улогата на партнерството со Русија и Украина.

Карактеристично е да се напомене дека предизвик на НАТО е и соочувањето со глобалната економска и финансиска криза која е основа за нови воени и вооружени кризи. Во принцип, НАТО го покренува прашањето за управување со кризи во тешки

економско - финансиски услови. Имено, тука НАТО вклучува градуализам и менаџирање на надворешните односи со развиените земји, но и со помалку развиените како што се земјите од Западен Балканот кои представуваат јадрото за идното проширување на НАТО и ЕУ. Во тој контекст, потребно е да се напомене дека НАТО постојано ја потврдува својата посветеност и желба да се справи со етничките кризи кои се доста чести во земјите од Западен Балкан. (Jeleva, 2012: 28)

Цврстата определба на НАТО да им помогне на земјите од Западен Балкан во насока на намалување на влијанието на криза врз нивниот економскиот раст и крвката безбедност, овозможи да се развие стратегија за координација на односите меѓу развиените и неразвиените држави во рамките на меѓународната политика. Во овој контекст, предизвик на НАТО е дизајнирање на политиката која треба да одговори на кризата и да биде фокусирана на стратегиите за излез од кризата, но исто така мора да обезбеди стабилен економски и социјален развој на регионот, со цел да се овозможат европските интеграции и интеграција во НАТО на земјите од Западен Балкан. (Jeleva, 2012: 29) Исто така, предизвик на НАТО е да се добие пореално разбирање за обемот и степенот до кој кризата влијае на земјите од Западен Балкан, и колку се тие подготвени да ги почитуваат стандардите и политиките доколку станат земја членка на Алијансата. (Jeleva, 2012: 77) Во тој контекст може да се истакне дека водечката улога на НАТО во меѓународните сили за поддршка на безбедноста на Авганистан и континуираната улога на Балканот, исто така доведува до приспособување на организацјата на условите под кои треба да се вршат овие операции, пред се мисиите во Ирак и Судан и акциите за помош во Пакистан. Тоа посебно се однесува на донесување на нови стратешки одлуки и иницијативи за немиритите кои се случуваат на Блискиот Исток поврзани со Ал Каеда и ИСИС.

Потребно е да се напомене и фактот дека иако членките на НАТО повремено не се согласуваат околу најсоодветните начини на реакција на новите безбедносни закани, сите признаваат дека таквите закани можат да произлегуваат надвор од Евроатлантската средина, и дека една организација не може да ги реши сама, ниту со примена на одбранбените структури коишто се дизајнирани да се справат со конвенционални воени конфликти. Дополнително, со заедничкото работење со други надлежни организации, Алијансата мора да се прилагоди за да се соочи со новите и тешки предизвици. Како резултат на тоа, НАТО премина од географски дефиниран сојуз во сојуз којшто согледува дека безбедносните закани повеќе не се ограничени на

условите на нивната локација или предвидливост и подготвена е да се справи со нив секогаш кога ќе се појават. Исто така, со цел да се изгради побезбедна средина, НАТО гради поблиски односи со меѓународните организации како што се Европската унија, Организацијата за безбедност и соработка во Европа, Обединетите нации дури и Светската здравствена организација и земјите коишто не се членки, вклучувајќи ги и Русија, Украина, партнерите од евроатлантскиот и поширокиот медитерански регион.

Во таа насока, посебно се истакнува потребата за проширување на обемот на воените операции на НАТО кои радикално ги трансформираа потребите на Алијансата. Големите одбранбени сили се заменети со сили што се користат за операции при реакција на радикални мали размери, во зависност од флексибилноста, мобилноста и од способноста за распоредување на значителна одалеченост од нивните вообичаени оперативни бази. Имено, НАТО го иницираше процесот на модернизација преку ефективен начин да се справи со предизвиците на 21 век. Како мерки кои треба да придонесат да се зголемат капацитетите на Алијансата и да се унапредат нејзините воени оперативни капацитети, потребна е иницијатива која што е неопходна за новите предизвици.

Поголемо внимание се посветува во областите на споделување на разузнавачките информации и договори за унапредување со кризи, да се подобри соработката со земјите партнери, преку Партнерските акциони планови за борба против тероризам и поголема соработка на полето на помошта во справувањето со последиците од терористичките активности, вклучувајќи ја и имплементацијата на Акциониот план за планирање на вонредни состојби од невоен карактер, во однос на цивилната поготвеност за можни напади со хемиски биолошки и радиолошки агенси. (Ruzin, 2004:54) Одобрени се и иницијативите за одбрана од атомско, биолошко и хемиско оружје, во кој што контекст е направен прототип на мобилна лабораторија, прототип на тим за реакција, виртуелен центар за одбрана како и ситем за следења на болести. Исто така, како значаен предизвик на НАТО е создавање на ефикасен начин за менаџирање со кризите.

Препознавањето на потребата за сеопфатен кризен менаџмент во меѓународните операции на НАТО, не само што ја зголемија по својот обем улогата на Алијансата, туку нејзиното дејствување стана сè покомплексно. Поради комплексноста на конфликтите и кризите, НАТО има за задача да развива процес на концепти

и пристапи за сеопфатно управување со кризи. Во таа насока, потребно е ресурсите да се насочат кон вкрстено генерирање и примена на безбедноста, управување и перманентен развој на структури, експертиза и ресурси во континуиран период и во согласност со актуелните безбедносни предизвици и закани за безбедноста на земјите членки на НАТО.

Тековната трансформација на НАТО е дел од процесот којшто е креиран за унапредување на безбедноста на земјите членки на Алијансата и идната стабилност и просперитет во евроатлантската област во целост. Тука, пред се, сè потенцираат напорите за прилагодување на НАТО на денешните предизвици – бранејќи ги заедничките вредности како што се почитувањето на демократијата и човековите права; борбата против меѓународниот тероризам и заканата од пролиферацијата на оружје за масовно уништување; градењето на безбедносни мостови со Русија и Украина; понатамошното развивање на основата за блиска соработка со другите земји партнери; а кога другите патишта се исцрпени да делува како ефективен инструмент за управување со кризи и да обезбеди ефектите од конфликтот да не се прелеат преку границите или да станат закана по пошироката стабилност.

ГЛАВА III

ОПЕРАЦИИ ЗА КРИЗЕН МЕНАЏМЕНТ ВО РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА: НАУЧНА ЛЕКЦИЈА

Безбедносните системи на државите од Западен Балкан се наоѓаат во исклучително комплексно окружување. Комплексноста доаѓа од геополитичкото окружување на Балканот кој има бурна историја на бројни војни и локални кризи во кои големите светски сили секогаш биле инволвирани во остварувањето на нивните надворешно политички интереси. Иако "безбедносниот идентитет на Западен Балкан" е идентификуван со кризни состојби, поделеност, војни, варваризам, отсуство на стабилни и функционални држави, недостаток на правни механизми и политичка волја, конфликтите да се разрешуваат на мирен пат, големи влијанија на странските сили на локалните политички лидери и хронична економска неразвиеност. Државите од Западен Балкан бележат развој во справување со безбедносните закани. (Драгишиќ, 2010: 40)

Карактеристично е тоа што на Балканот сè уште постојат големодржавните амбиции кои ја проблематизираат мирната иднина и не дозволуваат до крај да биде искористен потенцијалот на регионалната соработка. Истовремено, во напреварот за придобивање на интересите на стратегиски значајните актери во рамките на меѓународната безбедност (ЕУ, НАТО, земјите кои се дел од Советот за безбедност на ООН и земјите-лидери во рамките на ЕУ и на НАТО), секоја од балканските држави сака да се прикаже како геостратегиски најзначајна, без притоа реално да ги согледа националните можности и капацитети. (Рајковчевски, 2012:50)

Со историското меѓуетничко ривалство и со меѓународната поддршка која низ годините ја имале одредени балкански држави, поткрепени со политичките амбиции на политичките лидери, се објаснуваат доминантните причини за поттикнување на меѓудржавни и на внатрешни конфликти на просторите на Балканот, а меѓудржавните конфликти често се поврзуваат со настанувањето на внатрешните конфликти - како реакција на остварувањето на различните интереси на одредени етнички групи, поради омразата помеѓу различни етнички групи кои живеат во рамките на иста

територијална целина. Карактеристично е да се напомене дека како најбитен предизвик на Балканот и понатаму останува неутрализирањето на потенцијалот за настанување меѓуетнички конфликт. Притоа, меѓуетничките конфликти често се поврзани со материјалната и политичката цел на групата и вклучување на културниот идентитет за постигнување на одредени цели (во одредени случаи тие се засновани и на радикалната ориентација на одредени етнички групи). А како најприсутна во регионот е етнополитичката мобилизација на групите како начин на кој тие се мобилизираат против сопствената држава поради тоа што сметаат дека се лишени од одредени права и се јавуваат во форма на незадоволство при остварувањето на нивните интереси. (Рајковчевски, 2012:53)

Настанувањето на конфликтите покажа дека народите во повеќето балкански држави се лесно подложни на манипулации од страна на политичарите, така што вината за дестабилизација на мирот, на добрососедските и на меѓуетничките односи, на довербата и на толеранцијата, не треба да се бара само во политичките власти. Причините за настанувањето на етничките конфликти на Балканот се објаснуваат и со особените на државите - релативно млади демократии кои тешко се справуваат со процесот на општествена транзиција, историскиот развој на општествата и политичката незрелост кај носителите на власта. (Рајковчевски, 2012:53)

Република Македонија како дел од Западен Балкан ја има историјата и големодржавните амбиции кои ја проблематизираат мирната иднина и не дозволуваат до крај да биде искористен потенцијалот на регионалната соработка. Карактеристично е да се напомене дека, земјите од Западен Балкан во кои се наоѓа и Република Македонија, се соочуваат со многу "стари" заеднички прашања од минатото кои влијаат на безбедноста и создавањето на меѓуетнички кризи. Постои широко распространета перцепција дека болното заедничко минато на земјите од Балканот, вклучувајќи ја и Република Македонија би можело да создаде пречки во рамки на регионалната соработка и процесот на интеграција меѓу соседните држави. (Jeleva, 2012:72)

Тука, неминовно е да се потенцира и долгогодишниот спор на Република Македонија со Република Грција поврзано со името, кој спор го блокира процесот на понатамошно пристапување на Република Македонија кон глобалните интеграции, со што се потенцира фактот дека во овој регион сеуште постои непријателски дискурс против соседните земји и непочитување на меѓународните принципи на добро

соседските односи.(Jeleva, 2012:76) Но, со цел да се создаде атмосфера на добрососедски односи, Република Македонија од осамостојувањето па се до денес вложува многу напори да изврши бројни реформи со цел достигнување на членство во евроатлантските организации. Притоа, реформите во безбедносниот сектор во Република Македонија се зависни од помошта на меѓународната заедница, во согласност со желбата за членство во НАТО и ЕУ и прифаќањето на евроатлантските безбедносни правни норми и стандарди. (Котовчевски, 2000: 21)

Самото членството во НАТО е од стратегиско значење за Република Македонија, пред се поради фактот што тоа ќе придонесе за постабилен регион и ефикасно менаџирање со кризите кои би можеле да настанат. Во таа насока, Република Македонија јасно ја потенцира потребата за подобра координација на различни воени и цивилни мерки поврзани со кризниот менаџмент и постконфликтната реконструкција, или градење на државност како дел од целокупниот безбедносоно политички концепт.

Желбата на Република Македонија да се приклучи во НАТО алијансата беше водена од потребата за зацврстување на безбедносната позиција и формирање на сопствени мобилни безбедносни структури, кои ќе бидат способни успешно да се соочат со сите предизвици кои доаѓаат, но и од „придобивките од зачленувањето во НАТО, кои се однесуваат на следните аспекти:

1. Гаранции за безбедноста,
2. Користење на одбранбените и воените ресурси од НАТО,
3. Асистенција и учество во кризи,
4. Развој и модернизација на безбедносниот систем,
5. Учество и партнерство во НАТО мисиите
6. Поттикнување на странски инвестиции“. (Бакревски, 2007: 73)

Искуствата на Република Македонија со НАТО во поглед на превенцијата на конфликти се темелат врз поврзаноста на нивните активности за време и по конфликтот во 2001 година. Во тој контекст, Република Македонија се покажа како интеграција на САД и на ЕУ на специфичен начин, со кој се придонесе за создавање и за спроведување на Охридскиот рамковен договор. (Острени, 2006:23) Имено, Охридскиот мировен договор, кој произлезе од притисокот на меѓународната заедница, како мерка за решавање на веќе разгорениот вооружен конфликт беше доживеан како „меч со две острици“ и граѓаните во Република Македонија различно го толкуваа,

зависно од тоа на која етничка заедница и припаѓаат. (Котовчевски, 2000: 21) Но сепак, и покрај разнородните мислења, околу позитивното или негативното значење на обврските кои произлегуваа од него, најважна придобивка за сите беше престанокот на вооружениот конфликт и запирање на крвопролевањата.

Карактеристично за Охридскиот договор е и тоа што тој стави крај на вооружените конфронтации и обезбеди основа за уставни и политички реформи, кои се сметаа за значаен дел од политичкиот процес на градење мир и трансформација на конфликтот. Тука неопходно е да се потенцира и улогата на НАТО во зацврстувањето на процесот на градење мир во Република Македонија, кои се согласни да го помагаат во процесот на доброволно предавање на оружјето од страна на ОНА и другите мерки кои треба да се преземат за целосно разоружување на завојуваните страни. Во таа насока, потребно е да се потенцираат и мисиите на НАТО во Република Македонија кои имаа задача да помогнат во менаџирањето на кризата која настанала под притисокот на меѓуетничкиот конфликт помеѓу македонските безбедносни сили и побунетите вооружени Албанци. Како поважни мисии кои ги спровела НАТО во Република Македонија може да се истакнат следните:

- ✓ Суштинска Жетва (22.08.2001 – 23.09.2001), чија цел е разоружување на припадниците на ОНА, со околу 3.500 војници.
- ✓ Килибарна лисица (24.08.2001 – 14.12.2002), чија цел е обезбедување на странските набљудувачи во земјава, со околу 700 војници.
- ✓ Сојузничка Хармонија (15.12.2002 – 31.03.2003), чија цел е делумно обезбедување на странските набљудувачи, делумно за поддршка во реформите во одбраната, со околу 450 војници.

„Суштинска Жетва“ е прва мисија по вооружениот конфликт во 2001 година во која се собраа околу 3000 парчиња оружје и помогна во разоружувањето на населението. Веднаш по завршувањето на „Суштинска Жетва“, НАТО започна втора мисија „Килибарна лисица“, која требаше да овозможи имплементација на Охридскиот мировен договор. А потоа, следеше операцијата Сојузничка Хармонија и траеше се до Март 2003 година, каде целта на мисијата беше заштита на набљудувачите на ОБСЕ и ЕУ и советување на Владата во процесот на преземање на безбедносната контрола во земјата.

1. Прва операција: Суштинска жетва

Операцијата „Суштинска Жетва,, (Essential Harvest) е операција за разоружување која траела од 6-ти до 26-ти Септември 2001 година и била под раководство на Британија и командантот на НАТО Џорџ Робертсон. Во операцијата биле вклучени 4.800 војници, кои се ангажирани од 13 држави- членки на НАТО, главно од Велика Британија и тоа 1.800, 530 Французи, претежно легионери, 300 Американци и 500 Германци, додека остатокот го сочинуваат војници од останатите НАТО - земји, но во значително помал број од наведените.

Оваа операцијата всушност била првата НАТО операција во Република Македонија која се базирала на договорените обврски од Охридскиот договор меѓу македонските безбедносни сили и вооружените Албанци. Основна цел на оваа операција била навремена, разузнавачка и координирана интервенција која помогнала во ставањето крај на граѓанската војна на територија на Република Македонија. Имено, по барање на Владата во Скопје, тогашниот генерален секретар на НАТО, Лорд Робертсон, испратил тим за справување со кризи, кој имаше задача да преговара за прекин на огнот со т.н. Ослободителна национална армија (ОНА), вооружена група на бунтовници - етнички Албанци, коишто зазедоа територии во западниот дел од земјата. (Рајковчевски, 2012:144) Притоа, применувајќи ги поуките и искуството на КФОР и на СФОР, НАТО оствари блиска соработка со ЕУ и ОБСЕ – почнувајќи од политичко ниво, па сè до најниското ниво на теренот, а трите организации претставија еден обединет меѓународен став на двете страни во конфликтот.

Тимот на НАТО успеал да помогне и да ја убеди ОНА да се согласи на прекин на огнот и да ги поддржи преговорите што беа во тек, а кои кулминираа на 13 август, со потпишувањето на Охридскиот рамковен договор. Во тој период НАТО ги распореди своите 4000 војници кои учествуваа во операцијата Суштинска жетва да го надгледуваат разоружувањето на ОНА.

Во текот на 30 дена, Суштинска жетва имала повеќе пунктови и тоа во село Отља и Бродец, Тетовско и Тануша, Гостиварско, овие пунктови биле наменети за доброволното предавање на оружјето од припадниците на ОНА. Во оваа мисија се собрани една третина од оружјето на ОНА, односно 1.442 заплени парчиња оружје (од предвидените 3.300) парчиња и 136.393 парчиња муниција. Исто така, собрани се 72 придружни системи минофрлачи, 212 митралези и 1.153 пушки. На овие се

додадени уште 627 мини и бомби, 74 килограми експлозив, 275 полнења за оружјата за поддршка.

Врз основа на типот на собраното оружје, количеството и неговиот квалитет, се покажа дека во Македонија со децении имало илегално оружје кое било надополнето со оружјето разграбано во Албанија, по распадот на тамошниот безбедносен систем, но и купено од странство за потребите на Албанците во македонската криза или префрлено од Косово.

Тука потребно е да се напомене дека, не е важен само квантитетот туку и квалитетот на оружјето. Меѓу оружјето што било предадено првите денови собирањето имало автоматски пушки, лесни и тешки митралези, ракетни фрлачи, мини, минофрлачи, антитенковско оружје, антитенковски мини, бомби и муниција, кои биле уништени а со тоа се смета дека таканаречената ОНА била разоружена. Самата операција била многу важен чекор кон враќање на стабилноста во земјата, бидејќи нејзина основна задача било да се отстранат заканите по безбедноста на Република Македонија. Во таа насока се потенцира и потребата од спроведување на реформите и вистинскиот процес на помирување меѓу воените страни.

Со тоа може да се констатира дека операција Суштинска жетва овозможи воспоставување на тимови за врски на македонските сили со ОНА, со кои ќе се обезбеди транспарентност на целата операција. За операцијата биле информирани и локалното население во местата каде ќе бидат пунктовите, а од безбедносни причини, само околу самите собирни центри движењето ќе биде ограничено.

Слика 3.1. Операција Суштинска Жетва

Во однос на ефектот на „Суштинска жетва“, нема двоумење дека оваа операција на НАТО во Македонија имала позитивен ефект. Имено, доброволното едномесечно фазно собирање на оружјето од терористите на ОНА, иако симболично, сепак, довело до намалување на нелегалното оружје на територија на Република Македонија, и вооружениот конфликт да не добие посериозни размери.

Во таа насока експертите оцениле дека операцијата отвори низа прашања, на кои токму Македонија и нејзините граѓани во наредниот период ќе треба да ги најдат одговорите во иднина.

2. Втора операција: Килибарна лисица

Состојбите поврзани со меѓуетничките односи и со имплементацијата на Охридскиот рамковен договор кои го карактеризираа непосредниот постконфликтен период претставуваат специфичен пристап на меѓународната заедница во решавањето на внатрешните проблеми на една независна и суверена држава. Фрустрираноста на меѓународната заедница кон Македонците како да ја заслепува за основните структурални проблеми со Охридскиот договор: дека тој обезбедува безбедност на Албанците по директна цена на чувството за безбедност на Македонците, поставувајќи уникатен предизвик пред националното мнозинство на државата. Во август повеќе од очигледен беше ризикот дека договореното заминување на НАТО силите по само еден месец доаѓање би создало безбедносен вакуум во државата. Со согласувањето на Скопје да се продолжи со нов мандат, Операцијата Килибарна лисица ја спречи оваа непосредна опасност.

Операцијата Килибарна лисица (Operation Amber Fox) претставува мониторинг на политичката имплементација на мировните договори и да се заштитат 280 набљудувачи на ЕУ и ОБСЕ, што ангажира околу 1,000 трупи и се спроведе од 27 Септември, 2001, до 15 Декември, 2002. Килибарните лисици биле под раководството на Холандија.

Оваа операција се спровела со Акциониот план на 26.9.2001 година, кога Северноатлантскиот совет се согласи за реализација на извршната наредба, овластувајќи го Високиот командант на Алијансата за Европа, генералот Џозеф Ралстон (Joseph Ralston) да ја објави активационата наредба за операцијата Килибарна лисица.

„Килибарна лисица“, е мисијата која ја спроведуваат 700 војници, плус триста од силите на НАТО кои беа во земјава и пред „Жетвата“. Нивниот мандат за дополнителна заштита на цивилните набљудувачи од ОБСЕ и од ЕУ, трае 3 месеци, со можност да биде продолжен, ако тоа го налага состојбата во земјава. Големината и времетраењето на мисијата се компромисни решенија, и претставува куса мисија што се толкува како желба на НАТО да демонстрира дека не останува во Македонија за да повлече линија на раздвојување и да ја подели земјата.

Слика 3.2. Операција Килибарна лисица

„Килибарната лисица“ ги штити меѓународните монитори и тоа дополнително, а тие ќе го следат етапното повторно влегување на македонските сили во местата кои ги контролираше ОНА, која од скоро не постои. Според нацрт - планот за враќање на контролата на целата територија на државата, влегувањето на полицијата и на армијата ќе се одвива во три фази, во зависност од ризичноста на регионите. Таа комплексна операција ќе ја следат мониторите од ОБСЕ и од ЕУ, како гаранتي дека македонските сили тоа нема да го прават насилно. Оваа мисија потребно беше да изготви транзициона стратегија која ќе ја одржи безбедноста и ќе изгради одбранбени

механизми против етничкото насилство, додека ЕУ не преземе сосема и додека Македонците не ги направат неопходните чекори за идната национална безбедност.

Притоа лисиците имаат неколку нивоа на задачи:

- ✓ обезбедување информации за ОБСЕ, Мониторинг мисијата на ЕУ и за другите набљудувачи кои работат на градењето доверба;
- ✓ поврзување со набљудувачите и локалните претставници од најразлични нивоа;
- ✓ медицинска помош со помош на хеликоптери и извлекување.

Операцијата Килибарна лисица, покрај планираните, имаше дополнителни цели, т.е. да ја обезбеди стабилноста на државата, да ја покаже заинтересираноста на НАТО за територијалниот интегритет на државата и да го нагласи придонесот на САД. Мисиите имаа највисок степен на координација со партнерските институции и со комитетите на ЕУ и на ОБСЕ во дотогашната историја на НАТО. Исто така, тоа беше прв пат НАТО да раководи со операција во рамките на првата независна воена мисија на ЕУ, со зајакнување на европската поддршка на Алијансата преку давање на нова форма на вредност на трансатлантската соработка и со поделбата на задачите.

Оваа операција во Македонија служела за извлекување на цивилни набљудувачи во случај на насилство и придонесоа многу за создавањето на еден вид безбедна средина во која меѓународните набљудувачи можат безбедно да работат. Тие помогнаа за речиси 90 проценти од раселените лица да се вратат во своите домови.

Во таа насока можат да се издвојат три важни инциденти и тоа :

- ✓ конфронтацијата меѓу полицијата и Албанците во Требош на 11 ноември 2001 година;
- ✓ конфронтацијата во Желино на 8 јули 2002 година;
- ✓ заложничката криза во август 2002 година кога вооружени албански екстремисти се им закануваа на „Лавовите,, кои беа размесетени близу Гостивар.

Во сите три случаи, војниците на НАТО ја играа неопходната улога во убедување на потенцијалните борци да ја избегнат конфронтацијата. Сосема е јасно дека ваквите активности се разликуваа и се супериорни во однос на она што го обезбедуваа набљудувачите на ОБСЕ и на Мониторинг мисијата на ЕУ. Во таа насока, потребно е да се напомене дека кредибилитетот на НАТО и расположливоста на воената сила беа причините што придонесоа во многу случаи се спречи пукањето.

Во недостиг на постојано присуство на мултиетничката полиција во конфликтните области, голема е веројатноста дека новата влада, во своите први неколку месеци, ќе има ограничени можности брзо да го намали етничкиот притисок. Со други зборови, без да ја преземе одговорноста за безбедноста на Македонија, оваа вешта и мала мисија сепак даде најголем придонес за стабилноста и, во основа, ја постави безбедносната платформа за работа на другите организации како што се ОБСЕ.

3. Трета операција: Сојузничка хармонија

Сојузничка Хармонија (Allied Harmony) е последователна операција која се водела од 15-ти Декември 2002 година до 30-ти Мај 2003 година.

„Сојузничката Хармонија“ е мисија која брои околу 450 војници на НАТО, кои биле под единствена команда на италијанскиот генерал Гаetano Чиња, и немале водечка нација, иако најмногу војници биле од Франција и Германија. Носители на мисијата биле околу 120 офицери, распоредени во 25 тима со по пет офицери за врски. Нивната улога првенствено била да се минимизира ризикот од натамошна дестабилизација на земјата, да се демонстрира поддршка на тековниот политички процес и легитимни државни институции, како и придонес кон создавање и одржување состојба на демократско владеење, мултиетничност, стабилности, владеење на правото.

Исто така, во оваа мисија биле вклучени и експертите кои требало да и помогнат на земјата во реформата на одбранбениот систем според НАТО стандардите, а кои би требало да бидат цивилната компонента на мисијата. Оваа мисија требало да продолжи да ја мониторираат безбедносната ситуација, пред се во поранешните кризни региони, и да реагираат во согласност со можностите и со условите на теренот.

Самата мисија се состоела од два дела, оперативен, што ги задржува карактеристиките на досегашната мисија и советодавен, активен во помошта околу спроведувањето на реформите на македонските безбедносни сили во согласност со стандардите на НАТО.

Почеток на мисијата Сојузничка хармонија со која оперативните елементи на НАТО во Македонија обезбедуваа поддршка за меѓународните набљудувачи овозможи да се поврати безбедноста на целата територија. Притоа присуството на НАТО во оваа мисија имало две цели, и тоа:

- ✓ оперативни елементи кои ќе обезбедат поддршка за меѓународните набљудувачи
- ✓ советодавни елементи им помагаа на властите да ја повратат безбедноста на целата територија.

Карактеристично за оваа операција е што преку неа се овозможи стабилизирањето на поранешниот кризен регион и помогна со експертски совети во реформата на АРМ и на безбедносниот сектор, со што оваа мисија е дизајнирана врз основа на двете клучни компоненти реформите и стабилизација. Во таа насока преку Сојузничка Хармонија НАТО потребно е да има капацитет оперативно да се поврзуваат со македонските органи и меѓународните организации на теренот, особено во поранешните кризни региони, и да се обезбедат и соодветен напредок во враќање на довербата. Исто така, оваа операција имала важна улога во преземањето на контролата врз безбедноста на целата територија на земјата како и координирање на тековните билатерални и мултератерални активности на Република Македонија.

Крајот на оваа операција бил на 17.03.2003 година, кога Северноатлантскиот совет одлучил да ја заврши и да започнат постапките за преземање на мисијата од страна на Европската Унија. Ова преземање било со целосен договор на властите во Скопје и претставувал значаен напредок за враќање на стабилноста. (Рајковчевски, 2012:145)

4. Мировни Мисии во Босна и Херцеговина и Косово

Босна и Херцеговина е држава која претставува најзначајниот пример на тешко градење на институционална и законска рамка за менаџирање со кризи. Кризата во Босна и Херцеговина започнува уште од 1990 година и сеуште трае. Но, сепак иако оваа држава нема политички капацитет што ќе и овозможи решавање на контроверзни прашања, вклучувајќи ги и спроведувањето на важни мерки во областа на правдата и внатрешните работи, сепак таа прави уставни реформи кои претставуваат клуч за поинтензивна европска интеграција. (Jeleva, 2012: 75)

Косово е исто така проблематична држава каде од 2001 година се прават напори за осамостојување и градење на институционален систем кој успешно треба да овозможи менаџирање со кризата и тензиите кои се сеуште присутни таму. (Jeleva, 2012: 76)

Тргувајќи од близината на Република Македонија кон овие две проблематични и кризни подрачја, таа со свои ресурси учествува активно во менаџирањето и решавањето на кризите и превенцијата со цел да не се дозволи ескалација на меѓуетничките односи. Република Македонија согласно своите национални интереси, стратешките определби и цели, во функција на зачувувањето и унапредувањето на мирот и стабилноста во светот и регионот, активно учествува во меѓународни операции предводени од НАТО, Европската унија и Обединетите Нации.

Па од тука, со право може да се истакнат нејзините придонеси во Мирована мисија АЛТЕА во Босна и Херцеговина и Мировна мисија поврзана со логистичка поддршка на силите на КФОР на Косово.

4.1. Мирована мисија АЛТЕА во Босна и Херцеговина

Република Македонија во Босна и Херцеговина учествува во менаџирањето на конфликтот преку мисијата АЛТЕА. Имено, во насока на продлабочување на соработката и придонесот на земјата кон мировната операција предводена од Европската унија, Република Македонија активно учествува во оваа мисија. Преку

учеството на Република Македонија во воената операција на ЕУ за кризен менаџмент во БиХ, го означи и првиот од серијата конкретни и значителни придонеси кои ги дава во рамките на цивилните и воените операции во правец на зајакнување на капацитетите на Унијата. Притоа, придонесот на Република Македонија кон операцијата АЛТЕА претставува потврда на цврстата определба на Република Македонија за силен придонес кон Заедничката безбедносна и одбранбена политика (ЗБОП) и Заедничката надворешна и безбедносна политика (ЗНБП) на Унијата, како и потврда на севкупните напори на Република Македонија за интеграција во Европската унија. (Министерство за одбрана, 2013:14)

Република Македонија активно почна да учествува во мисијата АЛТЕА со спогодбата со Европската унија за учество на Република Македонија во рамките на операцијата АЛТЕА која беше потпишана на 3 јули 2006 г., во Брисел, Белгија. Имено, Република Македонија во мисијата АЛТЕА учествуваат со АРМ- хеликоптерски деташман, составен од два хеликоптери „Ми-8/17“ и персонал од 21 лице. Во ноември 2006 година, Република Македонија го зајакна сопствениот придонес кон операцијата на Унијата во БиХ, АЛТЕА, декларирајќи медицински тим составен од 10 лица за ROLE 1-медицинска поддршка на кампот во Бутмир. (Министерство за одбрана, 2013:16)

Поради значењето на хеликоптерската поддршка во исполнувањето на мисиите на операцијата АЛТЕА, беше побарано од Република Македонија продолжување на мисијата на македонскиот хеликоптерски деташман која продолжи во истиот состав во втората и во третата ротација. Дополнително, придонесот на Република Македонија кон АЛТЕА беше зајакнат и со дополнително декларирање на 1 лице, воен правник-помошник правен советник во HQ EUFOR (од 20 јуни 2007 година). Со тоа вкупниот придонес на Република Македонија кон операцијата АЛТЕА, вклучувајќи го хеликоптерскиот и медицинскиот капацитет, беше составен од 2 Ми-8/17 и вкупен персонал од 32 лица. (Министерство за одбрана, 2013:50)

Република Македонија, во однос на четвртата ротација на хеликоптерскиот деташман (јануари – јуни 2008 година), а врз основа на претходно извршените анализи и процени, донесе одлука која ја изрази потребата за повлекување на едниот хеликоптер „Ми-8/17“ во насока на достигнување на неопходното ниво на оперативност заради идни придонеси. (Министерство за одбрана, 2013:50)

Во согласност со одлуката, четвртата ротација на хеликоптерскиот деташман во мировната операција АЛТЕА во БиХ се состоеше од еден транспортен хеликоптер Ми-8/17 и од 12 лица во состав на хеликоптерскиот деташман. На 12 јануари 2008 година се случи трагична хеликоптерска несреќа кај Катлановско Блаце во која животот го загубија 11 припадници на АРМ, на самото враќање од успешно завршената мисија во БиХ, кои беа дел од третата ротација на хеликоптерскиот деташман. Во февруари 2008 година, Република Македонија дополнително упати едно лице - подофицер за превентивна медицина во HQ EUFOR, со што вкупниот придонес на Република Македонија во мировната операција АЛТЕА изнесуваше еден транспортен хеликоптер „Ми-8/17“ и вкупен персонал од 24 лица. (Министерство за одбрана, 2013:51)

Со завршувањето на четвртата ротација на хеликоптерскиот деташман во јули 2008 година, донесена е одлука Република Македонија да го заокружи и да го заврши сопствениот придонес со хеликоптерски капацитети во операцијата на ЕУФОР во БиХ, АЛТЕА, со вкупно направени четири ротации (јули 2006 – јули 2008 година). По повлекувањето на хеликоптерскиот деташман, Република Македонија продолжи да придонесува со медицински тим за ROLE 1-медицинска поддршка на кампот во Бутмир составен од 10 лица, едно лице помошник-правен советник во Командата на ЕУФОР во БиХ и еден подофицер за превентивна медицина во Командата на ЕУФОР, со вкупно учество на 12 лица. (Министерство за одбрана, 2013:51)

Карактеристично е да се напомене дека, во текот на 2009, 2010 и 2011 година, Република Македонија го продолжи учеството со истиот капацитет. Согласно новата структура на силите во операцијата АЛТЕА, истите се намалени, а како резултат на тоа се укина и позицијата подофицер за превентивна медицина од јануари 2012 година, со што придонесот во оваа мировна операција во 2012 година, остана со медицински тим и правен советник, вкупно 11 лица. Во тек е тринаесеттата ротација на медицинскиот тим и единаесеттата ротација на помошникот-правен советник. Имено, Република Македонија во 2012 година ќе го продолжи придонесот во операцијата АЛТЕА со вкупно учество од 11 лица (10 лица во медицинскиот тим и 1 лице воен правник, помошник-правен советник во Командата на ЕУФОР). (Министерство за одбрана, 2013:52)

Република Македонија со учеството во мировната мисија АЛТЕА ја потврди стратегиската определба за достигнување членство во Европската унија. Имено, со

завршувањето на последната ротација на хеликоптерскиот деташмент беше донесена одлука Република Македонија да го заокружи и да го заврши својот придонес со хеликоптерски капацитети во операцијата во Босна и Херцеговина. Притоа, припадниците на хеликоптерски деташмент покажаа дека се рамо до рамо со воздухопловците од НАТО. Тоа се потенцира и преку извонредните резултати кои се постигнати во извршувањето на сите задачи поставени од командата на НАТО. Со тоа, со право може да се потенцира дека преку оваа мисија се покажа непоколебливата решеност на Република Македонија да продолжи по патот на демократијата и евроатлантските интеграции.

4.2. Мировна мисија во Косово

Косово претставува најмала држава на Балканот која е резултат на побуните на албанското население против режимот на српските власти во периодот до 2000 година. Со цел да се спречи ескалацијата на настаните и да се овозможи менаџирање со кризата, мировните сили предводени од НАТО беа распоредени во српската покраина Косово, по воздушна кампања што траеше 78 дена против цели во Сојузната Република Југославија што го натера режимот на Милошевиќ да се сложи со барањата на меѓународната заедница и да ги повлече српските сили од Косово, за да се стави крај на насилната репресија против етничките Албанци и да им се дозволи на бегалците да се вратат дома.²

Склучувањето на Воениот технички договор меѓу НАТО и југословенските команданти овозможи распоредувањето на Силите за Косово (KFOR) да се изврши во покраината во јуни 1999 г. под мандат на ООН. Тие имаат мисија да го спречат обновеното непријателство, да обезбедат безбедна средина и да дадат поддршка на меѓународните хуманитарни напори и на работата на преодната администрација на ООН во Косово (UNMIK). Во својот најсилен состав, првичното распоредување на KFOR се состоеше од околу 43.000 трупци. KFOR, во тесна соработка со UNMIK, помага во изградбата на безбедна средина во Косово каде развојот на демократијата може да се поттикне со меѓународна помош. Во тек е цивилната обнова, а мерките за

² <http://www.nato.int/docu/sec-partnership/sec-partner-mac.pdf>

безбедност и нормален живот се обновени во покраината. Сепак, како што се покажа во март 2004 г. со изливот на меѓуетничко насилство, сè уште остануваат големи предизвици и затоа има постојана потреба од значително воено присуство во Косово.³

Во таа насока потребно е да се напомене дека Република Македонија како блиска соседна држава од 1999 година обезбедува логистичка поддршка на НАТО операциите на Косово, преку обезбедување на прифаќање, престој и понатамошно движење на силите на КФОР, медицински услуги, снабдување со гориво, придружба, заштита на силите и обезбедување на главните во медицинскиот тим и врски и комуникации што поминуваат низ нашата држава.

Република Македонија обезбедува логистичка поддршка на КФОР операциите на Косово преку Координативниот Центар за поддршка на земјата домаќин. Имено, Координативниот Центар за поддршка (Host Nation Support Coordination Center/ HNSCC) претставува самостоен орган кој започнал со работа во април 2005 како дел на НАТО седиштето во Скопје, проект која за прв пат беше имплементиран со земја членка на „Партнерството за мир,,.

Проектот на почетокот беше имплементиран на предлог на генералот Блис, кој во тоа време бил командант на НАТО силите во Скопје. Притоа, проектот вклучувал 11 офицери на АРМ, кои успешно ја завршија обуката за обврските поврзани со давање поддршка од земјата домаќин. Промовирајќи ја сопствената стручност и постигнувања, во 2006 година овие офицери станале основата на Координативниот центар, кој постепено ги започна подготовките за превземање на задачите за поддршка на КФОР.⁴ Поаѓајќи од тоа во 2007 година со оглед на големото значење и на проектираните цели, Координативниот центар беше вклучен и во формацијата на Командата за логистичка поддршка при Генерал Штабот на АРМ.

Карактеристично е да се напомене дека основни задачи на Република Македонија во мисијата на Косово биле следните:

- ✓ Да ги надгледува и следи извршувањето на сите логистички активности во областа на одговорноста во координација со силите на КФОР.

³<http://www.nato.int/docu/sec-partnership/sec-partner-mac.pdf>

⁴ <http://www.arm.mil.mk/baza/misii/kfor.pdf>

- ✓ Да го олесни протокот на информациите како и на логистичките активности на НАТО ќе биде основна цел на Координативниот центар, а согласно законската легислатива на Р.Македонија.
- ✓ Да ги надгледува комуникациските врски во областа на заеднички операции на Балканот во однос на воздушен, патен и железнички сообраќај и конвои кои поминуваат низ Р. Македонија.
- ✓ Да биде во тек и да ги координира сите царински и гранични процедури за полесно и побрзо извршување на сите планирани активности во зоната на одговорноста.
- ✓ Да биде задолжен за решавање на сите царински проблеми кои се појавуваат на граничните премини како и за олеснување на побрз премин и транзит низ територијата на Р. Македонија.
- ✓ Да обезбедува и изработува податоци за оперативни и логистички извештаи и повратни информации побарани од страната на силите за поддршка на мисијата на КФОР.
- ✓ Да овозможи брза размена на информации, да обезбедат поддршка на оние кои ја бараат и решаваат било какви проблеми кои што може да се случат.
- ✓ Да обезбеди полесен и брз пристап до сите медицински установи согласно договорот помеѓу НАТО Штабот во Скопје и КФОР во Косово.
- ✓ Да овозможи координирање и менаџирање воени летови на силите НАТО.
- ✓ Да овозможи стабилна и политичка држава интегрирана во НАТО семејството која може да обезбеди логистичка поддршка на НАТО во Балканскиот регион
- ✓ Целосна цивилна и воена поддршка во мир или во војна на НАТО или други сили за поддршка од страна на Координативниот центар.⁵

И на крај може да се напомене дека, вкупното учеството на Република Македонија во мисијата на Косово од 1999 до 2014 година е со вкупен персонал од 13 лица, но и постојано обезбедување на медицинска поддршка на персоналот на силите на КФОР, гориво како и ескортирање и заштита на НАТО силите за КФОР кои транзитираат низ територијата на Република Македонија. Во целиот овај период самиот координативен центар за поддршка е вклучен во формацијата на Командата за логистичка поддршка при Генералштабот на Армијата на Република Македонија.

⁵<http://www.arm.mil.mk/baza/misii/kfor.pdf>

ЗАКЛУЧОК

Живееме во време кое се карактеризира со голема динамика и изразена глобализација во комуникацијата и движењето на луѓето низ целиот свет. Брзиот техничко-технолошки развој и примената на високите научни достигнувања во различните области, исклучително позитивно влијае на квалитетот на животниот стандард во поголемиот дел од светот. Но, во исто време, современата цивилизација се соочува и со големи предизвици, кои се почесто го загрозуваат животот и здравјето на луѓето, животната средина, материјалните, културните и другите богатства на државите.

Современиот свет, се повеќе се соочува со нетрадиционалните видови и форми на ризици, како што се тероризам од светски размери, трговијата со дрога, оружје и луѓе, опасности од употреба на оружје за масовно уништување, инфективни болести и епидемии од поголем обем, невработеност, сиромаштија, последици од глобалните климатски промени, елементарни непогоди и катастрофи од природни феномени, деградација на животната средина, техничко-технолошки хаварии и друго.

Денес учењето од искуството се смета за дел од секоја операција на завршување на кризата. Учесниците мораат да се состанат и да утврдат што направиле добро, а што погрешиле. Тоа мора да се спроведе веднаш после кризата додека сеќавањата се уште се свежи. Во таа наоска, може да се потенцира дека една од клучните компоненти поради кои НАТО-коалиционите сили бараат имплементација на сеопфатен пристап на кризниот менаџмент во своите национални стратегии и воени доктрини, е дека не се доволни само воените средства за надминување на кризните состојби, туку дека постои потреба за голема соработка помеѓу цивилните и воените актери. Тоа посебно се покажало од искуството кое го има при мисиите во Западен Балкан. Имено, ефективната цивилно - воена соработка се од заемна корист, бидејќи таа им помага да ја зголемат ефикасноста и да ги намалат севкупните трошоци. Секако, ова им оди во прилог на сите инволвирани страни во управувањето со кризи, бидејќи преку интегриран сеопфатен пристап ги прават своите напори поефикасни. Интеракцијата помеѓу сојузничките сили и цивилните организации (владини и невладини) е од клучно значење за успехот на воените и невоени операции.

Цивилно-воената соработка е меѓузависна: сè повеќе се бара од војската да им помогне на цивилните власти. Во исто време, цивилната поддршка е од клучно значење за воените операции, особено во доменот на воспоставување ефикасност: логистичка поддршка, комуникации, медицинска поддршка и други активности. Во таа насока може да потенцира дека главниот предизвик во сегашните и идните интервенции веројатно ќе биде како да се балансираат активностите и нивните алатки и како во некои случаи да се одреди приматот, односно како да се рангираат инструментите на моќ (дипломатија, информации, војска и економија).

Исто така потребно е да се напомене дека обединувањето и интеграцијата на цивилните и воените способности е најважно, без оглед на тоа дали НАТО се ангажира во контекст на борба, безбедност, стабилизација, реконструкција, одржување на мирот, градење на мир или противбунтовнички операции. А во контекст на тоа, важно е да се напомене дека повеќе оружје не мора да се изедначува со поголема безбедност, а од друга страна, пак, дипломатијата е делумно импотентна без определен воен притисок. Карактеристично за НАТО е тоа што, кај неговите држави членки постои отвореност, воља за соработка и континуирано се вложува во унапредување на билатералните и на мултилатералните односи со цел сè повеќе да се кохезира регионалната соработка, која во голема мера ќе придонесе за менаџирање и превенција од глобалните безбедносни предизвици. Оттука, степенот на развој на регионалната соработка е клучната основа за справување со регионалните предизвици. Затоа, во постконфликтниот период, со помош на меѓународниот фактор (ЕУ, САД и трети земји чиј интерес е безбедноста на Балканот), на државите од регионот им беше дадена можност да ги согледаат predispoziciите на регионалната соработка конципирани врз реална основа, какви што се: заедничкото минато, сличноста во менталитетот, сличностите помеѓу повеќето јазици кои се говорат во регионот, споделувањето заеднички домашни и општествени културни вредности, традициите и безбедносните карактеристики од поново време.

Во таа насока се доаѓа до заклучок дека Република Македонија, ако се земат предвид сите нејзини особини поврзани со територијата, бројот на население, геостратеиската позиција поврзана со специфичното безбедносно опкружување и со општественото уредување, во рамките на НАТО и претставува клучен играч за Западен Балкан. Имено, Република Македонија веќе дваесет години е целосно посветена на процесот за приклучување кон НАТО Алијансата. Македонија ги има исполнето сите воени и политички критериуми за членство за НАТО, и околу 90% од населението во

Македонија го подржуваат влезот на земјата во НАТО Алијансата. Во изминативе две децении, Македонија направи безбројни придонеси за НАТО мисиите, вклучувајќи го и придонесот на воени сили под командата на Алијансата. Македонија денеска е извозник на безбедност на Балканот. Уште од 1999-та Република Македонија дава логистичка поддршка за силите на КФОР на Косово преку функционирањето на Координативниот центар за поддршка од земја домаќин, а активно учествува и во мисијата во Босна и Херцеговина.

Искуствата на Република Македонија со ЕУ и на НАТО во поглед на превенцијата на конфликти се темелат врз поврзаноста на нивните активности за време и по конфликтот во 2001 година. Имено, спојот на НАТО и ЕУ во Македонија се покажа како интеграцијана САД и на ЕУ на специфичен начин со кој се придонесе засоздавање и за спроведување на Охридскиот рамковен договор. Во таа насока се потенцира и нејзината улогата во менаџирањето и превенцијата на конфликти со цел на да се обезбеди глобалниот мир и безбедносен поредок во светот.

И на крај може да се заклучи дека, Република Македонија е пример за огромната трансформациска моќ на нејзините стратески определби за достигнување членство во НАТО и Европската Унија. Од нејзината независност до денес, Република Македонија успеа да прерасне во фактор на регионалната соработка и сериозен придонесувач не само кон регионалната туку и кон глобалната безбедност, мир и стабилност. Цврсто посветена на напорите за европско и евроатлантско интегрирање, Република Македонија се стреми кон интегрирање на регионот во целина и негов зајакнат придонес кон глобалната безбедност и светскиот мир. Наспроти сите предизвици од независноста до изградбата на мултиетничката функционална демократија, Република Македонија изгради современа армија која придонесе набрзо од корисник да прераснеме во придонесувач кон глобалната безбедност. Придонесот на Република Македонија за глобалната безбедност, мир и стабилност, првенствено се гледа преку вложувањето на сопствените безбедносни способности и капацитети за остварување на заедничките вредности и интереси.

ПРИЛОЗИ

СПИСОК НА ТАБЕЛИ

Табела 2.1. Цивилна и Воена Организациона Структура

СПИСОК НА СЛИКИ

Слика 3.1. Операција Суштинска Жетва

Слика 3.2. Операција Килибарна лисица

РЕФЕРЕНЦИ

1. Бакревски О (2007) ., Министерство за одбрана, Република Македонија помеѓу Самитот во Рига и членството во НАТО, Скопје, стр .70-80
2. Galbraith, Kenneth, J. (2010), „Velikis lom 1929, Kakonastaju velikesvjetske krize, Zagreb, str.27-46
3. Glaesser, D.(2006), Crisis Management,, Amsterdam, str.123-209
4. Fearn-Banks, Kathleen, (2001) „Crisis Communication,, London, str.480
5. Jablonski B./Kaminski S.(2000) „NATO - Acquis“ Torun: Wydawnictwo Adam Marszalek, p.197
6. Jeleva, R. (2012), „The Impact of the Crisis on the EU Perspective of the Western Balkans,, Centre for European Studies, Скопје, p.12-76
7. Котовчевски М . (2000), „Национална безбедност на Република Македонија,, Скопје, стр.21
8. Luecke, Richard (2005) Upravljanje kriznim situacijama, Zagreb, str.105
9. Malešić, M., Hrvatin, S., Polić, M. (2006), „Komuniciranje v krizi,, Ljubljana, str. 11-13
10. Митревска, М., Гризолд, А., Вучковски, В., Ванс. Е., (2009) Превенција и менаџирање на конфликти – Случај Македонија- (Нова Безбедносна Парадигма), Скопје, стр.60-64
11. Митревска, М. (2015) ., Кризен Менаџмент,, Скопје, стр. 23- 129
12. НАТО (2001), „Прирачник за НАТО,, Скопје, стр.30
13. Острени Г. (2006), „Критичко согледување на делото „Војната во Македонија во 2001 година“, Скопје, стр.23
14. Ружин, Н. (2010), „Нато во современите меѓународни односи,, Скопје, стр.8
15. Ружин Н.(2005), „НАТО пред новите предизвици и перспективите на Република Македонија“, Скопје, стр.36
16. Ruzin N.(2004) „Looking forward to a Balkan Big MAC“, NATO Review, Brussels, p,50
17. Рајковчевски, Р.(2012) „Градење на безбедносна политика: Случајот на Република Македонија, Скопје, стр.128-133
18. Smith J.(2000), „The origins of NATO“, University of Exeter Press, Red Hall, UK, p.25
19. Solana, J.(2004) "From Dayton Implementation to European Integration," NATO Review, Winter

20. Tomić, Z., Milas, Z., (2007), „Strategijakaoodgovornakrizu, Beograd, str. 137-140
21. Zvonarević, M. (1989) Socijalna psihologija, Zagreb, str. 684-689:
22. Законот за управување со кризи („Сл. весник на РМ“ бр. 29/05)
23. Zartman, I. W. (2007), „Peacemaking in International Conflict,, Washington , str. 193
24. Шопор, В. (2010), „Кризно Комуницирање,,, Скопје, стр. 7-28
25. <http://www.nato.int/nato-welcome/index.html>
26. <http://www.nato.int/docu/sec-partnership/sec-partner-mac.pdf>
27. <http://www.arm.mil.mk/baza/misii/kfor.pdf>

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Asmus D. Ronald (2002), „Opening NATO's Door“, New York: Columbia university press
2. Asselain J. Ch, Delfaud P. Guillaume P (2000), „Precis d'histoire europeenne“, Paris
3. Badie Bertrand (1995) - „La fin des territoires“ - Paris
4. Badsey S., Latawski P (2000) „ Britain, NATO and the lessons of the Balkan conflicts“, 1991-1999, London/New York
5. Borawski John, Khmelewskaja Masha (1996), „Why Enlargement? Why NATO?“ – Central European issues, Romanian foreign affairs review, Bucharest, Vol. 2. N. 1, Spring
6. Bechev, D. (2004), „Contested Borders, Contested Identity: The Case of Regionalism in South East Europe“, St Antony's College University of Oxford, Journal of Southeast European and Black Sea Studies
7. Бакрески, О., (2006) Реформските приоритети на РМ на патот кон НАТО, (Перспективите на РМ на патот кон НАТО и ЕУ-вонреден број на Современа македонска одбрана, Скопје
8. Бакревски О (2007) „ Министерство за одбрана, Република Македонија помеѓу Самитот во Рига и членството во НАТО, Скопје,
9. Berridge, GR & James, A (2001), A Dictionary of Diplomacy, Antony Rowe Ltd, Chippenham, Wiltshire, UK
10. Bigo, D (2008), 'International Political Sociology' in P Williams (ed.), Security Studies: An Introduction, Routledge, New York, USA,
11. Bildt, C (2001), 'A Second Chance in the Balkans', Foreign Affairs, vol. 80.
12. Black, HC (1991), Black's Law Dictionary with Pronunciations, 6th Edition (Centennial Edition 1891-1991), West Group, Saint Paul, USA.
13. Bono, G (2006) 'The Perils of Conceiving EU Foreign Policy as a Civilizing Force', IPG I, Chicago, IL, USA, pp. 150-163, видно на 15.09.2015 година, преземено од: http://www.fes.de/IPG/IPG1_2006/BONO.PDF
14. Cehulic Lidija (2004) „NATO and new international relations“, Zagreb: Atlantic Council of Croatia & Political Culture
15. Carment, D., Rowlands. D (2005), „Vengeance and Intervention: Can Third Parties Bring Peace without Separation?“, Security studies 13, No.4

16. Дончев, А., (2007), „Современи безбедносни системи“, Скопје
17. Додовска, И. (2014) „Кризите на монетарниот свет регионални и глобални предизвици за либералната демократија наспроти религиозниот фундаментализам“, Скопје
18. Delevic, M., (2007) Regional cooperation in the Western Balkan, European union: Institut for security studies
19. Debat sur les options de securite esuro-atlantique „Pour ou contre“, NATO/OTAN, Division Diplomatie publique de l'OTAN, Bruxelles
20. Delpech Therese (2002)- „Le terrorisme international et l'Europe“, Paris: ISS/IES, Cahiers de Chaillot, Decembre 2002, N. 56
21. Delevic, M., (2007) Regional cooperation in the Western Balkan, European union: Institut for security studies
22. Etude sur l'elagissement de l'OTAN, Buxelles: NATO Press, septembre 1995,
23. Galbraith, Kenneth, J. (2010), „Velikis lom 1929, Kakonastajuvelikesvjetskekrize, Zagreb,
24. Glaesser, D. (2006), Crisis Management, „Amsterdam,
25. Fearn-Banks, Kathleen, (2001) „Crisis Communication“, London,
26. Филипс Цон, (2004) „Македонија - господари на војната и бунтовници на Балканот“, Скопје
27. Handbook NATO/OTAN, Brussels, 2001, NATO office press
28. Hamilton S. Daniel „Transatlantic Transformations: Equipping NATO for the 21 st Century“, Washington: The Johns Hopkins University, 2004
29. Handbook – NATO (2001), Brussels NATO Office of information and Press
30. Heisbourg F, Allin D., Emerson M., Vahl M (2004), „Readings in European Security“, Vol. 1 and 2 London: IISS/Brussels: CEPS
31. Hopkinson William (2001) - „Elagissement: une nouvelle OTAN“, Paris, IES/IFS, Cahiers de Chaillot
32. Houben Mark (2005) „International Crisis Management - The approach of European states“ London & New York
33. Исмановски Сандра, (2008) „Конфликтот во Република Македонија 2001 - тероризам или борба за права?“ Скопје
34. International Affairs (2004): The Royal institut of international affairs, London: Vol. 80. N. 1 January

35. Jablonski B./Kaminski S.(2000) „NATO - Acquis“ Torun: Wydawnictwo Adam Marszalek,
36. Jeleva,R. (2012),, The Impact of theCrisis on the EUPerspective of theWestern Balkans,, Centre for European Studies, Skopje
37. Kissinger Henry,(1994) „Diplomacy”, New York
38. Katzenstein, P., (2007)“Regionalism in Comparative Perspective” in Cooperation and Conflict, Vol.32, No.2
39. Котовчевски М . (2000),,Национална безбедност на Република Македонија,, Скопје
40. Kim, J 2005, Macedonia (FYROM): Post-Conflict Situation and U.S. Policy, CRS Report for Congress, видено на: 20.09.2015, преземено: www.fas.org/sgp/crs/row/RL32172.pdf
41. Luecke,Richard(2005)Upravljanje kriznim situacijama,Zagreb
42. Laqueur Walter,(1999) „The new terrorism“, London
43. Лејти Марк (2009) „Спречување на војната во Македонија“, Скопје
44. Lynch Dov (2003) „La Russie face a l'Europe“, Paris: ISS/IES, Cahiers de Chaillot, Mai 2003
45. Lynch Dov (2003),,Le sud Caucase: un defi pour l'UE“, Paris: ISS/IES, Cahiers de Chaillot,N. 65
46. Љатифи Ветон (2008),,Преговори за постигнување на Охридскиот договор“, Скопје
47. Менај Петрит (2008) „ОНА порака и надеж“, Том I и II, Скопје
48. Minchev O.,Ratchev V., Lessenski M.,(2002) - „Bulgaria for NATO 2002“, Sofija
49. Morand Charles-Albert,(2000) „La crise des Balkans de 1999“, Bruxelles/Paris
50. Миниќ,Ј.,Кроња,Ј.,(2007),,Регионална соработка за развој и европска интеграција, Скопје
51. Malešić,M,Hrvatini,S,Polić,M.(2006),,Komuniciranje v krizi,, Ljubljana
52. Митревска, М., Гризолд, А., Вучковски, В., Ванс. Е., (2009) Превенција и менаџирање на конфликти – Случај Македонија- (Нова Безбедносна Парадигма),, Скопје
53. Митревска, М (2015) ,, Кризен Менаџмент,, Филозофски факултет, Скопје
54. NATO - Review, Historic change in the Balkans, Brussels: NATO Public Diplomacy Division, NATO, 2004
55. Office of Information and Press NATO (2001),, Прирачник за НАТО,, Скопје

56. Нацев,З.,Петровски,Д. (2009),„АРМ кон НАТО,, Скопје
57. Nouschi Marc (2000) „Le 20 siecle“, Paris: A. Colin
58. Острени Гзим (2006) Критичко согледување на делото „Војната во Македонија во 2001 година“, Скопје
59. Острени Г. (2006),„Критичко согледување на делото „Војната во Македонија во 2001 година“, Скопје
60. Петровски Панде (2006) „Сведоштва 2001“, Битола
61. Potemkin, V.P. (ed.) (1947): Zgodovina diplomacije, 1. zvezek. Državna založba Slovenije, Ljubljana.
62. Регионална конференција за превенција на конфликти преку интеграција(2005) - Македонија и Регионот на пат кон ЕУ и НАТО – потреби, искуства, научени лекции,Скопје
63. RAMSES,(2010) „Rapport Annuel Mondial sur le Systeme Economique et les Strategies, Sous la direction de Thierry de Montbrial et Pierre Jacquet“, Paris
64. Renouvin Pierre,Jean Baptiste Duroselle (1991) „Introduction a l’Histoire des relations internationales“, Paris
65. Реџеџи Зекирија(2007),„Општествено-политички настани кај Албанците во Македонија1990-2001“, Тетово
66. Ruzin Nano,(2004) „Looking forward to a Balkan Big MAC“, NATO Review, Brussels,
67. Ружин Нано,(2005) „НАТО пред новите предизвици и перспективите на Република Македонија“, Скопје
68. Ружин, Н.,(2010) „НАТО во современите меѓународни односи „ Скопје
69. Rutten Maartje,(2001) „De saint-Malo a Nice: les textes fondateurs de la defence europeenne“, Paris
70. Rutte Maartje (2002),„De Nice a Laeken - les textes fondamentaux de la defence europeenne“, Paris
71. Рајковчевски,Р.(2012) „Градење на безбедносна политика: Случајот на Република Македонија,Скопје
72. SIPRI Yearbook 2005 - Armements disarmament and international security: Stockhol Internationala; I Peace Reserch Institut, 36 edition
73. Schmitt Burkard (2003),„l’UE et la reduction de la menace en Russsie“, Paris: ISS/IES, Cahier deChaillot, N. 61

74. Simić,P.,(1998) Regional Cooperation in Southeast Europe - Old Challenges, New Threats, Universitas Danubiana
75. Smith J.(2000),„The origins of NATO“, University of Exter Press, Red Hall, UK,
76. Solana,J.(2004) "From Dayton Implementation to European Integration," NATO Review, Winter
77. Славески,С., (2006) Интеграција на земјите од Западен Балкан во евроатлантските структури: Прилог кон регионалната безбедност, (Перспективите на РМ на патот кон НАТО и ЕУ- Современа македонска одбрана вонреден број), Скопје
78. Славески,С.,(2008) Компаративна анализа на регионалните иницијативи во Југоисточна Европа, Современа македонска одбрана бр.17
79. Тодорова Марија,(2001) „Замислувајќи го Балканот“, Скопје
80. Turković,B,(2006) „NATO od Siguronosnog saveza do Savremenih izazova,, Sarajevo
81. Тркалезна маса во организација на МО и Евроатлантскиот клуб на Република Македонија,(2004) „Македонија во НАТО“, Скопје
82. Tomić,Z,Milas,Z,(2007) „Strategijakaoodgovornakrizu, Beograd
83. Vernet H.,Canaloube Th.(2004) „Chirac contre Buch - l'autre guerre“, Paris
84. Willcox David(2005) „Propaganda, the Press and Conflict - The Gulf War and Kosovo“, London
85. Zvonarević, M.(1989) Socijalna psihologija, Zagreb,
86. Zartman, I. W. (2007). „Peacemaking in International Conflict,, Washington
87. Шопор, В. (2010),, Кризно Комуницирање,,, Скопје

Извештан:

- Годишна национална програма за членство на Република Македонија во НАТО, 2011/12.
- Хаџиќ,М., Стојановиќ,С., Ло,Д., Ангел,С., (2011)"Македонија: Извештај за анализа на состојбата на реформите во безбедносниот сектор 1991 – 2008 година", Analytica, Скопје
- Riedeland,M.,Eichelberg,M.,(2009) "Регионална соработка во Југоисточна Европа: Период по пактот за стабилност", Скопје
- Regional Cooperation Council Secretariat,(2009) Annual Report of the Secretary General of the Regional Cooperation Council on regional co-operation in South East Europe, Sarajevo
- RCC,(2009) Annual Report on regional co-operation in South East Europe 2008-2009,Sarajevo
- Стратегиски концепт на НАТО(2010), Лисабон

Закони и правилници:

- Закон за управување со кризи, Службен весник на Република Македонија, бр. 29/2005 и 36/2011
- Закон за надзор на државната граница, Службен весник на Република Македонија бр.88/09
- Закон за одбрана, Службен весник на Република Македонија бр.185/11

Веб сајтови:

- <http://www.arm.mil.mk/baza/misii/kfor.pdf>
- <http://www.nato.int/docu/sec-partnership/sec-partner-mac.pdf>
- <http://www.nato.int/nato-welcome/index.html>
- <http://www.mvr.gov.mk/>
- <http://www.macefdr.gov.mk/?q=node/101>
- <http://www.morm.gov.mk/>
- <http://www.drs.gov.mk/>
- <http://www.unisdr.org/>
- www.stabilitypact.org
- www.worldbank.org
- www.secinet.info
- www.oecd.org
- www.investmentcompakt.org
- www.nato.int
- www.rcc.int